

A RAHMAN Tang Abdullah
SAIDAH Alih
Universiti Malaysia Sabah

**PROSES KEMERDEKAAN SABAH DAN SARAWAK (1961-1963):
TINJAUAN KEMBALI APLIKASI PERUNDANGAN
DALAM PENUBUHAN MALAYSIA**

***THE PROCESS OF INDEPENDENCE OF SABAH AND SARAWAK
(1961-1963): REVISITING THE LEGAL APPLICATION ON THE
FORMATION OF MALAYSIA***

Makalah ini membincangkan isu-isu perundangan yang berkaitan dengan perdebatan berkenaan status-quo Sabah dan Sarawak dalam penubuhan Persekutuan Malaysia dalam konteks sejarah dalam tempoh 1961-1963. Isu-isu perundangan yang dikaitkan dengan kedudukan Sabah dan Sarawak masih mendominasi perdebatan politik di Malaysia. Perdebatan ini berpunca daripada isu-isu yang dikaitkan dengan Memorandum 20 Perkara, perjanjian penubuhan Malaysia dan Perlembagaan Persekutuan Malaysia tahun 1963. Pada masa yang sama, perdebatan tersebut mempersoalkan keabsahan Laporan Suruhanjaya Cobbold yang mengesahkan suara majoriti rakyat di kedua-dua buah wilayah tersebut untuk menyertai Persekutuan Malaysia. Laporan ini juga telah menjadi asas permulaan yang membawa kepada proses penggubalan Perlembagaan Malaysia melalui Laporan Jawatan Kuasa Antara Kerajaan. Seterusnya, penubuhan Malaysia telah dimeteraikan melalui Perjanjian Malaysia yang ditandatangani pada 9 Julai 1963. Perjanjian Malaysia ini memberikan jalan kepada pindaan terhadap Perlembagaan Persekutuan Tanah Melayu tahun 1957 yang memperuntukkan kedudukan kedua-dua wilayah tersebut dalam Persekutuan Malaysia. Situasi ini juga melibatkan aplikasi perundangan kepada kemerdekaan Sabah dan Singapura (31 Ogos 1963) dan penubuhan Persekutuan Malaysia (16 September 1963) yang didasarkan kepada status-quo perundangan yang dikaitkan dengan perjanjian Malaysia itu sendiri dan kemudiannya dimaktubkan dalam Perlembagaan Persekutuan Malaysia tahun 1963. Isu kemerdekaan ini semakin dikelirukan lagi dengan mitos pengisytiharan hari kemerdekaan Sarawak pada 22 Julai 1963 yang hanya merupakan sentiment politik masa kini dan ia tidak berdasarkan kepada asas sejarah.

Kata kunci: *Malaysia, Sabah, Sarawak, Isu-isu Perundangan, Kemerdekaan.*

This article discusses the legal issues pertaining to the debate on the status-quo of Sabah and Sarawak in the formation of the Federation of Malaysia in the historical perspective during the period of 1961-1963. The legal Issues associated with the position of Sabah and Sarawak still dominate the political contention in Malaysia. This contention comes from the issues derived from the 20 points memorandum, the agreement on the formation of Malaysia and the 1963 constitution of the Federation of Malaysia. At the same time, this view also questions the legitimacy of the Cobbold Commission Report which confirmed the support from the majority of the inhabitants of those two provinces for joining the Federation of Malaysia. This report also became the initial basis which brought to the formulation process of the Constitution of Malaysia through the Inter-Governmental Committee Report. Eventually, the formation of Malaysia was ratified by the signing of the Agreement of the Formation of Malaysia on 9th of July 1963. This Malaysia Agreement had paved the way for the amendment on the Malayan Constitution of 1957 which had defined the position of those two provinces in the Federation of Malaysia. This situation also involved legal application for the declaration of the independent day of Sabah and Singapore (31st August 1963) and the formation of the Federation of Malaysia (1963) which were associated with the Malaysia Agreement per se which was then stipulated in the Federal Constitution of Malaysia of 1963. This issue ini is also brought into disrepute by the myth of the declaration of the independent day of Sarawak on the 22nd July of 1963 which is purely subjected to current political sentiment and it is not based on historical ground.

Keywords: *Malaysia, Sabah, Sarawak, Legal Application, Independence.*

Pengenalan

Isu-isu perundangan yang dikaitkan dengan penubuhan Malaysia pada tahun 1963 dan kedudukan Sabah dan Sarawak dalam Persekutuan Malaysia masih menjadi satu perkara yang mendominasi perdebatan politik di Malaysia. Sebenarnya, aspek ini tidak diberi perhatian yang eksklusif dan menyeluruh oleh para sejarawan yang membuat kajian tentang penubuhan Malaysia. Para sejarawan selama ini lebih berminat membincangkan proses perkembangan politik yang berkenaan dengannya dalam konteks sejarah pada ketika itu.¹ Selanjutnya, terdapat juga para sarjana yang lebih cenderung melihat perkara ini dari sudut politik antarabangsa yang dikaitkan dengan fenomena perang dingin dan dasar luar Malaysia pada ketika itu.²

Namun begitu, tanggapan terhadap perkara ini sering dikaitkan dengan perspektif presentisme yang dikemukakan oleh sarjana dalam bidang undang-

undang perlembagaan dan sains politik. Pandangan ini cuba mengetengahkan aspek undang-undang yang mencabar pemahaman sejarah tentang kedudukan Sabah dan Sarawak dalam Persekutuan Malaysia yang disifatkan bercanggah dengan Perlembagaan Persekutuan dan konteks sejarah pada masa penubuhan Malaysia itu sendiri. Status-quo ini dilihat sebagai tidak adil kepada pihak Sabah dan Sarawak dan lebih memihak kepada Semenanjung Malaysia, yang seterusnya akan dirujuk sebagai Semenanjung sahaja.³ Perdebatan ini berpunca daripada isu 20 perkara,⁴ perjanjian penubuhan Malaysia dan Perlembagaan Persekutuan Malaysia tahun 1963. Tidak kurang juga perdebatan tersebut mempersoalkan keabsahan Laporan Suruhanjaya Cobbold yang mengesahkan suara majoriti rakyat di kedua-dua buah wilayah tersebut untuk menyertai Persekutuan Malaysia.

Sebaliknya dari perspektif sejarah undang-undang, keabsahan penubuhan Malaysia sebenarnya bergantung penuh kepada Perjanjian Malaysia yang ditandatangani pada 9 Julai 1963 dan Perlembagaan Persekutuan Malaysia yang mendefinisikan kedudukan kedua-dua wilayah tersebut dalam Persekutuan Malaysia. Sementara itu, situasi ini telah dikelirukan lagi dengan mitos pengisytiharan hari kemerdekaan Sarawak (22 Julai 1963), kemerdekaan Sabah dan Singapura (31 Ogos 1963) dan penubuhan Persekutuan Malaysia (16 September 1963) yang didasarkan kepada status-quo perundangan yang dikaitkan dengan perjanjian Malaysia itu sendiri. Perisytiharan hari-hari tersebut membawa kepada kekeliruan tentang status-quo Sarawak, Sabah dan Singapura yang sama ada telah atau belum merdeka sebelum 16 September 1963. Status-quo dari perjanjian ini kemudiannya dijadikan asas perundangan untuk dimaktubkan dalam Perlembagaan Persekutuan Malaysia pindaan tahun 1963.

Oleh yang demikian, makalah ini akan membincangkan permasalahan undang-undang yang berkaitan dengan perdebatan berkenaan status-quo Sabah dan Sarawak dalam penubuhan Persekutuan Malaysia. Proses kolonialisasi dan dekolonialisasi yang merujuk kepada penyatuan wilayah, gagasan Malaysia dalam konteks dekolonialisasi dan status-quo perundangan wilayah dalam konteks kolonialisasi sebelum Gagasan Malaysia akan dibincangkan. Ia seterusnya akan menganalisis proses kemerdekaan yang dikaitkan dengan isu perundangan dalam proses penggubalan Perlembagaan Persekutuan Malaysia, perjanjian Malaysia dan status-quo perundangannya, mitos hari kemerdekaan Sarawak dan penundaan hari Malaysia, persoalan perundangan 31 Ogos sebagai hari kemerdekaan dan hari perisytiharan Malaysia yang dikaitkan dengan kedudukan Sabah dan Sarawak dalam Persekutuan Malaysia. Tujuan makalah ini adalah untuk mengemukakan pandangan dengan meneliti status-quo keabsahan perundangan penubuhan Persekutuan Malaysia yang terletak kepada perjanjian Malaysia tahun 1963 dan Perlembagaan Persekutuan Malaysia pindaan tahun 1963 berdasarkan kepada kerangka Negara bangsa. Penyataan ini adalah berdasarkan kepada kedudukan kedua-dua dokumen

tersebut yang disokong oleh perkembangan sejarah yang berlaku dalam tempoh 1961-1963. Perbincangan ini akan juga mengambil kira tentang perkembangan sejarah pada ketika itu yang membawa kepada perdebatan berkenaan kedudukan Sabah dalam Malaysia yang sering didasarkan kepada satu memorandum yang dikenali sebagai 20 Perkara pada tahun 1962 yang seolah-olah dianggap lebih unggul dari kedua-dua dokumen tersebut. Persoalan lain yang akan dibincangkan ialah status-quo perundangan Sabah dan Sarawak sebelum 16 September 1963.

Penyatuan Wilayah

Sebenarnya, perancangan yang dilakukan ke arah penubuhan Malaysia mempunyai kaitan dan kesinambungan dengan dasar pihak British untuk menggabungkan pentadbiran yang bersepadu bagi lima buah wilayah penguasaan mereka di Asia Tenggara sebagai sebuah entiti politik yang tunggal. Lima wilayah tersebut ialah Persekutuan Tanah Melayu (lebih dikenali sebagai Malaya), Singapura, Brunei, Sarawak dan Borneo utara. Di antara kesemua wilayah tersebut, Tanah Melayu dan Brunei merupakan dua negeri naungan (protectorate) yang berasingan, sedangkan Singapura, Sarawak dan Borneo Utara merupakan tiga tanah jajahan (colony) yang diperintah secara berasingan. Idea ini telah dikemukakan oleh Malcom MacDonald, Pesuruhjaya Tinggi General bagi Asia Tenggara pada tahun 1949 sebagai salah satu elemen dalam kerja sama keserantauan (Regional cooperation).⁵ Namun pada ketika itu, dasar ini tidak mempunyai kaitan dengan dasar dekolonialisasi yang mungkin memberikan kemerdekaan kepada wilayah-wilayah tersebut. Justeru, perancangan ini hanya merupakan satu dasar bagi melanjutkan penguasaan British di rantau Asia Tenggara bukannya dekolonialisasi.⁶

Status-quo ini hanya berubah apabila Tanah Melayu mencapai kemerdekaan pada 31 Ogos 1957. Singapura pula menjadi negeri naungan pada tahun 1959 sehingga tahun 1963 sebelum menyertai Persekutuan Malaysia pada 16 September 1963.⁷ Pada tahun 1959 juga, Brunei diberikan kemerdekaan hal-ehwal dalaman (Internal Independence) tapi masih kekal sebagai negeri naungan British. Sementara itu, kedudukan Sarawak dan Borneo Utara kekal sebagai tanah jajahan hingga hari penyertaan ke dalam Malaysia tahun 1963.⁸ Status-quo ketiga-tiga tanah jajahan ini adalah merupakan tiga unit politik yang ditadbirkan secara berasingan dan berbeza dengan status-quo politik Negeri-negeri Selat yang diperintah sebagai satu entiti politik sebelum Perang Dunia kedua.⁹ Idea dekolonialisasi hanya timbul apabila kemerdekaan Tanah Melayu diketengahkan sebagai perkara utama yang dibincangkan oleh para pengubal dasar Britain dalam satu dasar British yang dikenali sebagai 'Grand Design' pada tahun 1955.¹⁰

Bermula dari sinilah, dasar 'Grand Design' ini mempunyai makna dekolonialisasi secara eksklusif walaupun ia masih lagi tidak menggunakan

nama 'Malaysia' secara rasmi. Makna dekolonialisasi ini semakin terserlah apabila Tanah Melayu mencapai kemerdekaan pada tahun 1957. Oleh itu, nama 'Malaysia' ini seolah-olah mula dikaitkan dengan dasar 'Grand Design' yang ingin merealisasikan percantuman wilayah-wilayah lain dengan Tanah Melayu. Perkara ini hanya menjadi nyata apabila 'Grand Design' ini telah dilabelkan dengan nama 'Greater Malaysia' di dalam dokumen rasmi pihak British pada tahun 1960 yang merujuk kepada perancangan penubuhan Malaysia.

Sehubungan itu, agenda penyatuan Tanah Melayu dengan wilayah-wilayah lain telah dikaitkan dengan rancangan dan matlamat penubuhan Malaysia yang akan memberikan kemerdekaan kepada Singapura, Brunei, Sarawak dan Sabah. Fakta ini memperlihatkan konteks perkembangan sejarah yang dikaitkan dengan penubuhan Malaysia yang dimulakan pada tahun 1960. Oleh itu, rancangan dan matlamat penubuhan Malaysia perlu difahami dengan meneliti rentetan perkembangan sejarah di awal 1960an yang dikaitkan dengan dasar dekolonialisasi ini.

Gagasan Malaysia dan Dekolonialisasi

Secara rasminya, idea penubuhan Malaysia sebagai satu dasar pemberian kemerdekaan kepada tiga buah wilayah di Borneo dan Singapura telah dilancarkan pada tahun 1960. Pada tarikh 20 Oktober 1960, satu persidangan antara sempadan bagi Borneo (Inter-Territorial Conference for The Borneo) telah dianjurkan di Kuching, Sarawak yang telah dipengerusikan oleh Lord Selkirk, Gabenor-General Borneo dan Pesuruhjaya General British di Asia Tenggara. Persidangan itu sebenarnya berasal daripada saranan Roland Turnbull, Gabenor Borneo Utara yang mahu melihat percantuman wilayah-wilayah di Borneo, Singapura dan Tanah Melayu di dalam satu unit politik yang tunggal. Saranan beliau dikatakan telah mendapat sambutan yang positif dari Sarawak. Hal ini telah diketahui oleh pihak Pejabat Tanah Jajahan di London yang kemudiannya mengarahkan Lord Selkirk untuk mengkaji dan mengambil tindakan susulan bagi saranan tersebut.¹¹

Kesannya, persidangan di Kuching itu telah membuat keputusan yang menyarankan agar Kerajaan British melakukan usaha bagi membawa kesemua wilayah tersebut ke arah kerjasama politik yang lebih rapat. Namun, proses tersebut perlu dilakukan secara beransur-ansur mengikut perkembangan politik Borneo itu sendiri. Persidangan di Kuching itu mengesyorkan supaya kerjasama dan penggabungan dimulakan di antara Sarawak dan Borneo Utara terlebih dahulu sebagai satu entiti tunggal. Selain itu, persidangan tersebut juga telah menyarankan dan menggalakkan kemasukan Brunei ke dalam entiti politik ini sekiranya Brunei juga bersetuju menyertai entiti tersebut. Di samping itu, persidangan tersebut turut membuat kenyataan bahawa dari sudut jangka panjang, penggabungan ini bukan sahaja akan memberikan manfaat kepada wilayah-wilayah tersebut dari segi keselamatan, kemajuan ekonomi

dan kebajikan mereka, tetapi juga akan melindungi kepentingan pertahanan British di Singapura dan penempatan ketenteraan British di tempat-tempat lain. Namun begitu, Lord Selkirk memperingatkan bahawa kerajaan British perlu mengelak daripada sebarang tindakan yang menunjukkan bahawa saranan ini berpunca daripada desakan Kerajaan British supaya ia dilaksanakan ke atas penduduk-penduduk wilayah-wilayah tersebut.¹²

Bertitik tolak dari sinilah, cadangan gabungan kelima-lima wilayah tersebut telah dipanjangkan kepada Pejabat Perhubungan Komanwel (Commonwealth Relations Office) di London. Hal ini kemudiannya telah disampaikan kepada G.W. Tory, Pesuruhjaya Tinggi British di Kuala Lumpur yang juga menyatakan sokongan penuhnya kepada cadangan tersebut.¹³ Seterusnya, rancangan ini telah mula dikaitkan dengan nama Malaysia dalam dokumen British yang berkenaan. Pada akhir bulan Januari tahun 1961, cadangan ini telah mendapat persetujuan oleh pihak British di London setelah mengambil kira pendapat kedua-dua Gabenor Borneo Utara dan Sarawak, Pesuruhjaya Tinggi Britain di Brunei, Kuala Lumpur dan Canberra serta Duta Britain ke Indonesia.¹⁴

Rentetan daripada persetujuan tersebut, pada 18 April 1961, pihak Kerajaan British telah membuat satu ketetapan rasmi bahawa penubuhan satu entiti politik tunggal akan ditubuhkan bagi menggabungkan Tanah Melayu, Singapura dan tiga wilayah Borneo di bawah kepimpinan Tanah Melayu sebagai satu tujuan yang muktamad. Pihak Britain juga menyatakan bahawa mereka akan berusaha untuk merealisasikan penubuhan entiti politik tersebut. Namun begitu, mereka telah menetapkan bahawa persetujuan mestilah diperolehi terlebih dahulu daripada tiga tokoh utama iaitu Tunku Abdul Rahman selaku Perdana Menteri Tanah Melayu, Lee Kuan Yew yang merupakan Perdana Menteri Singapura dan Sultan Brunei, iaitu Sultan Omar Ali Saifuddin III sebelum sebarang pengumuman rasmi berkenaan perkara tersebut dibuat. Mereka merancang untuk mengadakan pertemuan dengan ketiga-tiga tokoh tersebut. Sekiranya persetujuan dicapai, maka satu pengisytiharan rasmi akan diumumkan oleh pihak Kerajaan British di London.¹⁵

Sementara itu, sehingga bulan April 1961, Tunku masih berpendapat bahawa penubuhan satu entiti yang lebih besar daripada Tanah Melayu hanya boleh dicapai dengan memasukkan wilayah-wilayah Borneo tanpa Singapura. Pihak Tanah Melayu berpendapat agar Singapura diberikan kemerdekaan bersendirian tanpa bergabung dengan Tanah Melayu. Akan tetapi, cadangan ini tidak dipersetujui oleh pihak Britain. Walau bagaimanapun, akhirnya pada 27 Mei 1961, Tunku telah mengumumkan satu cadangan pembentukan sebuah entiti politik yang menggabungkan Tanah Melayu dengan Singapura, Sarawak, Brunei dan Borneo Utara atau kemudiannya dikenali sebagai Sabah.¹⁶ Semasa pengumuman tersebut, Lee Kuan Yew sendiri menyatakan bahawa beliau terperanjat dengan pernyataan Tunku tersebut tetapi menyambutnya dengan baik kerana ia telah lama menjadi matlamat yang diperjuangkan sebelum

ini.¹⁷ Malangnya, pengumuman tersebut dikatakan telah dibuat tanpa merujuk kepada Sultan Brunei terlebih dahulu walaupun disokong oleh Lee Kuan Yew. Dalam hal ini, pengetahuan dan persetujuan dari Sultan Brunei adalah lebih penting berbanding dengan Lee Kuan Yew. Ini kerana sebagaimana yang telah sedia maklum, Tunku sebenarnya lebih mengharapkan penyertaan Brunei ke dalam Malaysia berbanding dengan Singapura.

Walau bagaimana pun, pengisytiharan Tunku itu tidak bercanggah dengan dasar British yang telah ditetapkan. Kewujudan dasar ini membuktikan bahawa pihak British ingin menjadikan gagasan Malaysia ini sebagai landasan bagi memberikan kemerdekaan kepada Singapura dan tiga wilayah Borneo. Ini bermakna, kedaulatan wilayah-wilayah tersebut yang terletak di bawah Britain ketika itu akan dipindahkan kepada Tanah Melayu sebagai negeri-negeri dalam satu persekutuan. Format persekutuan ini dipilih kerana mengikut sistem yang diamalkan oleh Tanah Melayu yang merdeka sebagai sebuah persekutuan. Jelasnya, kemasukan keempat-empat wilayah tersebut akan menambahkan bilangan negeri di dalam Persekutuan Tanah Melayu yang ketika itu telah mengandungi 11 negeri berdasarkan status-quo kemerdekaan pada tahun 1957. Mengikut gagasan ini, Kuala Lumpur akan kekal menjadi pusat persekutuan seperti status-quo yang sedia ada semenjak tahun 1957. Seterusnya, Tunku mengumumkan di dalam sesi parlimen Tanah Melayu pada 16 Oktober 1961.¹⁸

Selanjutnya, pihak pembuat dasar di London juga turut memperakui hakikat bahawa rancangan penubuhan Malaysia ini perlu mengambil kira pandangan para pemimpin Borneo. Oleh yang demikian, pihak Kerajaan Britain melalui Pertubuhan Parlimen Komanwel (Commonwealth Parliamentary Association) telah menganjurkan satu siri perbincangan rasmi yang dikelolakan di bawah Jawatankuasa Perpaduan dan Permesyuaratan Malaysia (Malaysia Solidarity Consultative Committee). Jawatankuasa ini dipengerusikan oleh Donald Stephen (kemudiannya Tun Fuad Stephen) dari Borneo Utara. Jawatankuasa ini telah bermesyuarat sebanyak empat kali dari bulan Ogos 1961 hingga Februari 1962. Perkara-perkara berkenaan dengan jaminan terhadap hak mereka dalam persekutuan itu nanti menjadi fokus perbincangan Jawatankuasa ini. Namun terdapat dua perkara penting yang perlu diberi perhatian berkenaan siri mesyuarat jawatankuasa ini. Perkara pertama merujuk kepada cadangan pihak perwakilan Borneo Utara yang mahukan terma mesyuarat jawatankuasa tersebut merujuk Borneo Utara dan Sarawak sebagai menyamai taraf keseluruhan Semenanjung, bukannya dua buah negeri seperti negeri-negeri di Semenanjung. Perkara kedua pula merujuk kepada cadangan pihak Borneo Utara supaya perlembagaan persekutuan yang baru itu akan merupakan satu perlembagaan yang baru yang bermakna bukannya perlembagaan Persekutuan Tanah Melayu 1957 yang dipinda.¹⁹ Cadangan yang dihasilkan dari siri mesyuarat jawatankuasa ini kemudiannya dibawa kepada pihak pentadbiran Britain yang seterusnya bersetuju menubuhkan satu

suruhanjaya bagi mengkaji tentang sambutan rakyat Borneo terhadap Gagasan Malaysia. Suruhanjaya yang dimaksudkan itu dikenali sebagai Suruhanjaya Cobbold yang menjalankan tinjauan di Borneo dari bulan Februari hingga April 1963. Suruhanjaya Cobbold telah menghantar laporan akhir pada bulan Jun 1962 yang akan dibincangkan nanti.

Status-quo Perundangan Wilayah dan Kolonialisasi

Sebagaimana yang telah dibincangkan sebelum ini, perlu difahami di sini bahawa wilayah Borneo Utara dan Sarawak tidak termasuk dalam konsesi permintaan pandangan tentang rancangan Britain mencantumkan kedua-dua wilayah dalam Persekutuan Malaysia. Ini kerana kedua-dua buah wilayah tersebut merupakan Tanah Jajahan. Sebaliknya, Singapura dan Brunei merupakan negeri naungan dan Tanah Melayu merupakan Negara yang merdeka. Pada asasnya, tanah jajahan atau koloni adalah bersifat jajahan mutlak dan negeri naungan adalah bersifat separuh koloni. Justeru itu, kewujudan negeri naungan itu sendiri menunjukkan kekuasaan pihak penjajah iaitu British. Apa yang menjadi persoalan di sini ialah perubahan daripada tanah jajahan kepada negeri naungan sememangnya tidak cukup untuk dijustifikasikan sebagai kemerdekaan. Ini adalah kerana tanah jajahan dan negeri naungan bukan sekadar lingkungan pengaruh seperti penguasaan imperialisme Amerika Syarikat di dunia semasa pasca Perang Dunia Kedua dan masa kini. Oleh yang demikian, penyatuan empat buah wilayah tersebut dengan Tanah Melayu dalam satu entiti politik yang tunggal perlu dilihat dari sudut dekolonialisasi. Perbezaan status-quo kelima-lima wilayah tersebut mempunyai implikasi undang-undang dalam konteks sejarah yang juga relevan pada masa kini. Secara ringkasnya, perbezaan boleh dilihat dari aplikasi konsep-konsep Tanah Jajahan dan negeri naungan yang dikaitkan dengan konsep lain seperti *De Jure* dan *De Fakto*, *Direct Rule* dan *Indirect Rule*. Sebenarnya, konsep-konsep tersebut telahpun diaplikasikan oleh Rupert Emerson di dalam konteks Malaysia tetapi hanya merangkumi kajian kes sehingga dekad 1930an.²¹

Namun begitu, implikasi undang-undang tersebut masih lagi relevan dan boleh diaplikasikan dalam konteks 1960an. Perbezaan yang paling asas di sini ialah kedudukan sesebuah wilayah sebagai tanah jajahan dan negeri naungan. Berdasarkan kepada status-quo pada tahun 1960-1963, Singapura dan Brunei yang merupakan negeri naungan sebenarnya mempunyai kedaulatan (sovereignty) yang sebenarnya dirujuk sebagai kekuasaan *de jure*. Ini adalah kerana ketua bagi kedua-dua wilayah yang termasuk dalam negeri naungan British itu mempunyai status dan hak perundangan sebagai pemerintah yang merdeka dan mempunyai kedaulatan ke atas wilayah itu. Di dalam perbincangan ini kes Brunei adalah dianggap lebih utama berbanding dengan Singapura dalam konteks sejarah ketika itu.

Sultan Brunei ketika itu sebenarnya merupakan seorang raja yang

merdeka dan kedaulatan ke atas Brunei adalah terletak di bawah kedudukan dan kuasa baginda . Semenjak penggabalan Perlembagaan tahun 1959, baginda juga telah mempunyai kuasa eksekutif yang penuh terhadap hal-ehwal dalaman Brunei. Namun begitu, kedaulatan baginda tidak dinafikan masih dibayangi oleh kuasa eksekutif pihak British yang menguasai hal-ehwal pertahanan dan luar negeri yang meletakkan Brunei sebagai negeri naungan British.²² Malahan sehingga tahun 1963, hal-ehwal luar Brunei sebenarnya diuruskan di bawah bidang kuasa Gabenor Sarawak yang bertindak sebagai Pesuruhjaya Tinggi Negara tersebut.²³ Status-quo Gabenor Sarawak ke atas Brunei ini hanya berkuatkuasa sehingga berakhirnya jawatan tersebut akan dimansuhkan apabila Sarawak akan menyertai Persekutuan Malaysia pada 16 September 1963 nanti. Sehubungan itu, secara prinsipnya, kedudukan Brunei yang dikaitkan dengan gagasan Malaysia ini sebenarnya merupakan hal-ehwal luar Negara Brunei. Situasi ini sebenarnya menyamai dengan status-quo raja-raja Melayu di Persekutuan Tanah Melayu 1948 dan juga status-quo mereka sebelum perang dunia kedua.

Status kemerdekaan negeri naungan ini sering dibayangi oleh kuasa eksekutif (de facto) dari pihak British terutama sekali dalam hal-ehwal pemerintahan dalam negeri termasuk pentadbiran, perlantikan dan penggantian seseorang sultan atau raja.²⁴ Penguasaan ke atas hal-ehwal perundangan dan eksekutif ini sering disebut sebagai pemerintahan secara tidak langsung (Indirect Rule) yang digunapakai kepada negeri naungan yang masih mempunyai kedaulatannya sendiri. Situasi ini menunjukkan bahawa terdapat kecenderungan di mana pihak British lebih cenderung mentadbir negeri naungan sebagai tanah jajahan.²⁵ Namun begitu, dalam konteks penubuhan Malaysia, pihak British seolah-olah membiarkan Sultan Brunei membuat keputusan sendiri walaupun mereka sebenarnya lebih cenderung supaya Brunei menyertai Persekutuan Malaysia. Justeru, Sultan Brunei mempunyai keraguan baginda terhadap kelebihan kepada Brunei sekiranya baginda bersetuju menyertai gagasan Malaysia dan pandangan baginda ini telah disuarakan kepada Lord Selkirk pada 18 Disember 1962.²⁶ Perbincangan di antara pihak Tanah Melayu dan Brunei diadakan secara berterusan pada tahun 1963 tetapi masih gagal mencapai persetujuan daripada kedua-dua pihak. Isu-isu paling asas yang dikaitkan dengan peruntukan persekutuan perlembagaan ialah berkenaan kedudukan Brunei yang hanya merupakan sebuah negeri dalam persekutuan; kedudukan Sultan Brunei yang akan dianggap sebagai raja sultan yang paling junior dalam majlis raja-raja Melayu sekiranya menyertai Gagasan Malaysia; hak pemerintahan sendiri dalam hal-ehwal dalaman negeri; persoalan ketiadaan amalan demokrasi dalam Majlis Perundangan Negeri Brunei; dan, hasil percukaian serta bayaran royalti kepada kerajaan persekutuan hasil dari keluaran minyak petroleum Brunei.²⁷ Akhirnya, baginda membuat keputusan untuk tidak menyertai gagasan Malaysia dengan tidak menandatangani perjanjian Malaysia pada 9 Julai 1963.²⁸

Sebaliknya, Borneo Utara dan Sarawak merupakan tanah jajahan dan tidak mempunyai kedaulatannya sendiri pada ketika itu. Status-quo ini adalah berdasarkan kepada pengambilalihan kuasa pentadbiran di kedua-dua buah wilayah tersebut oleh Kerajaan Britain dari Syarikat Berpiagam Borneo Utara bagi Borneo Utara dan dinasti Brooke bagi Sarawak pada tahun 1946. Pengambilalihan kedua-dua wilayah tersebut telah dimeteraikan atas terma tanah jajahan.²⁹ Pengambilalihan tahun 1946 ini sebenarnya telah memansuhkan status-quo kedua-dua wilayah tersebut yang sebelumnya merupakan negeri naungan semenjak tahun 1888.³⁰ Implikasinya, kedua-dua buah wilayah tersebut telah diletakkan di bawah pemerintahan dua orang Gabenor secara berasingan. Ini bermakna, hubungan London dengan Borneo Utara dan Sarawak adalah hubungan dalaman dan diletakkan di bawah bidang kuasa Pejabat Tanah Jajahan Britain di London. Status-quo ini adalah sama seperti status-quo Negeri-Negeri Selat sebelum perang dunia kedua dan Tanah Melayu pada masa Malayan Union (1946-1948).

Situasi ini menunjukkan bahawa status perundangan kedua-dua wilayah tanah jajahan tersebut adalah di bawah kedaulatan kerajaan Britain yang diperintah secara langsung (Direct Rule). Ini bermakna kuasa *de jure* adalah terletak di bawah penguasaan pihak kerajaan British. Justeru itu, berdasarkan kepada status-quo ini, gabenor yang merupakan pengerusi Majlis Perundangan juga mempunyai kuasa eksekutif. Keadaan ini secara langsung menunjukkan bahawa gabenor sebagai pegawai kerajaan British yang tertinggi di kedua-dua wilayah tersebut mempunyai kuasa eksekutif atau *de facto*. Oleh yang demikian, kedudukan Borneo Utara dan Sarawak ini kekal sebagai tanah jajahan sehingga penubuhan Malaysia yang pada mulanya dijadualkan pada 31 Ogos 1963. Status-quo kedua-dua wilayah ini dengan jelas disebut sebagai tanah jajahan sebagaimana yang termaktub dalam Perkara I Perjanjian Malaysia yang ditandatangani pada 9 Julai 1963. Ini dengan jelas menunjukkan proses kemerdekaan sekiranya kemasukan kedua-dua wilayah tersebut dalam Malaysia dapat direalisasikan pada 31 Ogos 1963. Andaian ini adalah berdasarkan kepada pertukaran status kedua-dua wilayah tersebut dari tanah jajahan British kepada status dua negeri dalam Persekutuan Malaysia pada tarikh tersebut sebagaimana yang termaktub dalam Bahagian II, Lampiran A, perjanjian Malaysia.³¹

Isu Perundangan dalam Proses Penggubalan Perlembagaan Gagasan Malaysia

Walau bagaimanapun, persoalan perundangan yang dikaitkan dengan penyertaan Sabah dan Sarawak dalam proses penubuhan Malaysia bukanlah sesuatu perkara yang mendatar. Sebenarnya perkara ini merupakan satu rantaian proses yang boleh mengelirukan sekiranya kepelbagaian perspektif diambil kira dalam aspek perundangan. Keadaan yang mengelirukan ini

timbul kerana terdapat beberapa perkara yang menimbulkan pertikaian sama ada sesuatu perkara itu boleh atau tidak disifatkan sebagai ikatan perundangan (Legal Binding). Persoalan ini timbul kerana terdapat beberapa dokumen penting yang berkaitan dengan isu perundangan yang terkandung dalam memorandum, laporan suruhanjaya, perjanjian dan perlembagaan. Perkara yang paling asas ialah hak kedaulatan wilayah Borneo yang menentukan status perundangannya.

Isu ini mula timbul apabila Laporan Suruhanjaya Cobbold dihantar kepada Perdana Menteri Britain pada 21 Jun tahun 1962. Laporan tersebut menyatakan terdapat satu pertiga penduduk di kedua-dua wilayah Borneo menyokong penyertaan ke dalam Malaysia tanpa sebarang syarat; satu pertiga penduduk menyokong penyertaan dalam Malaysia dengan syarat hak dan keistimewaan penduduk Borneo dijamin. Namun terdapat satu pertiga lagi penduduk yang terbahagi kepada dua iaitu yang tidak menyokong kemasukan ke dalam Malaysia dan mahu merdeka dahulu secara bersendirinya; dan yang mahu British meneruskan pemerintahan lagi.³² Oleh yang demikian, keputusan laporan Suruhanjaya Cobbold menyatakan bahawa majoriti penduduk di Borneo Utara dan Sarawak bersetuju menyertai gagasan Malaysia berpandukan satu prinsip asas yang menjamin beberapa hak istimewa dan seterusnya membawa kepada kewujudan hak autonomi dalam perkara-perkara tertentu kepada dua wilayah tersebut. Ini juga bermakna laporan tersebut hanya meletakkan taraf dua wilayah Borneo tersebut sebagai dua negeri seperti negeri-negeri lain di Semenanjung.

Laporan itu juga menyarankan bahawa pemindahan kedaulatan kedua-dua wilayah tersebut kepada persekutuan baru dilaksanakan dalam tempoh 12 bulan dari tarikh laporan tersebut. Walaupun dokumen ini pada dasarnya bukan merupakan dokumen perundangan akan tetapi dokumen ini mengandungi satu saranan paling penting yang akan dijadikan sebagai kerangka utama dalam aspek perundangan dalam proses penubuhan Malaysia. Ini merujuk kepada saranan supaya perlembagaan persekutuan baru akan berasaskan kepada Perlembagaan Tanah Melayu yang sedia ada.³³ Di dalam erti kata yang lain perlembagaan baru tidak akan digubal tetapi hanya merupakan pindaan kepada perlembagaan Tanah Melayu tahun 1957. Menurut pernyataan Tan Sri Ghazali Shafie, prinsip ini adalah berdasarkan kepada proses penubuhan Malaysia yang menggabungkan dua wilayah Borneo secara serentak bukannya berasingan. Beliau juga menegaskan bahawa pemindahan kedaulatan dua wilayah tersebut bukanlah daripada Britain kepada Tanah Melayu tapi sebenarnya merupakan proses pembebasan dua wilayah tersebut dari kolonialisasi Britain melalui Malaysia. Beliau juga menegaskan bahawa Tanah Melayu sendiri menganuti aspirasi anti-kolonialisme dan tidak boleh disamakan dengan kolonialisasi ke atas dua wilayah tersebut.³⁴

Namun begitu, penegasan ini adalah tidak begitu penting kerana status dua buah wilayah Borneo ketika itu adalah tanah jajahan. Status tersebut

hanya akan berubah melalui percantuman dengan Tanah Melayu. Dasar British dengan jelas menunjukkan bahawa pemindahan kedaulatan dua buah wilayah tersebut mestilah mengikut prosedur percantuman tersebut bukannya merdeka secara berasingan. Oleh itu, pihak British menggunakan saluran Pejabat Tanah Jajahan bagi menguruskan hal-ehwal Borneo terutama sekali yang melibatkan pemindahan kedaulatan dua wilayah tersebut. Tindakan ini sejajar dengan kedudukan dua wilayah tersebut sebagai tanah jajahan walaupun perkara ini melibatkan Kementerian pertahanan dan Hal-Ehwal Luar Britain.

Hal ini dapat dilihat menerusi pengumuman Laporan Suruhanjaya Cobbold secara rasmi oleh pihak kerajaan British melalui Duncan Sandys, Setiausaha Commonwealth pada 1 Ogos 1962. Di dalam satu pengumuman di Parlimen di London, beliau telah mengumumkan bahawa Britain dan Tanah Melayu telah bersetuju supaya tarikh yang dicadangkan bagi penubuhan persekutuan baru ialah pada 31 Ogos 1963.³⁵ Sebagaimana yang diketahui umum, tarikh ini dipilih kerana meraikan tarikh kemerdekaan dan hari kebangsaan Tanah Melayu. Sungguhpun begitu, tarikh tersebut juga penting kerana merupakan tarikh tamatnya status-quo negeri naungan Singapura yang berdasarkan kepada peruntukan Perlembagaan Singapura 1959. Oleh itu, kedudukan Singapura perlu ditentukan sebelum tarikh tersebut sedangkan Lee Kuan Yew selaku Perdana Menteri Singapura ketika itu mahukan percantuman Singapura dengan Tanah Melayu dapat dilaksanakan pada tarikh tersebut.³⁶

Duncan Sandys juga menyatakan bahawa pihak Britain dan Tanah Melayu akan bekerja ke arah mewujudkan perjanjian rasmi berkenaan perkara pemindahan kedaulatan wilayah Borneo kepada Tanah Melayu dan perjanjian pertahanan baru yang telah dipersetujui pada bulan November 1961.³⁷Sehubungan itu, beliau telah mengumumkan penubuhan Jawatankuasa Antara Kerajaan (Inter-Governmental Committee/IGC) untuk menguruskan hal-ehwal perlembagaan bagi persekutuan yang akan dibentuk nanti. Jawatankuasa ini berperanan mengkaji isu yang berkaitan dengan jaminan perlembagaan terhadap hak istimewa bagi penduduk di kedua-dua buah wilayah Borneo tersebut dengan mengambil kira pandangan dari majlis perundangan di dua wilayah tersebut. Aspek jaminan hak istimewa tersebut merangkumi kebebasan agama, pelajaran, perwakilan di peringkat persekutuan, hak rakyat bumiputera dan kawalan terhadap imigresen, kewarganegaraan dan perlembagaan negeri. Selain itu, isu mengenai tempoh transisi selepas pemindahan kedaulatan yang akan memindahkan sesetengah bidang kuasa persekutuan kepada negeri turut dikaji. Jawatankuasa ini diketuai oleh Lord Lansdowne, Menteri di Pejabat Tanah Jajahan, London dan Tun Razak Hussin sebagai timbalan pengerusi. Jawatankuasa ini juga disertai oleh perwakilan dari Britain, Tanah Melayu, Borneo Utara dan Sarawak. Jawatankuasa ini diarahkan untuk mengkaji saranan yang terkandung dalam Laporan Suruhanjaya Cobbold yang akan memasukkan hak dan jaminan istimewa penduduk wilayah Borneo dalam pindaan ke atas perlembagaan Tanah Melayu.³⁸ Ini bermakna Jawatankuasa Antara Kerajaan

ini mempunyai kewibawaannya menyamai dengan Suruhanjaya Reid pada tahun 1956 bagi merangka perlembagaan Tanah Melayu 1957.

Walaupun bagaimanapun, dikatakan bahawa para pemimpin di Borneo telah terperanjat apabila Laporan Suruhanjaya Cobbold telah diwartakan pada bulan Ogos 1963. Reaksi mereka adalah berdasarkan kepada hak menentukan nasib sendiri (Self-determination) di bawah Konvensyen Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (PBB) yang diaplikasikan kepada penduduk-penduduk di sesebuah wilayah yang masih dijajah atau sesuatu wilayah yang mahukan autonomi.³⁹ Namun begitu, peruntukan ini hanya merupakan sesuatu yang ideal kerana konvensyen PBB tidak boleh diaplikasikan di dalam hal dalaman sesebuah negara. Konsep ini juga berkait rapat dengan prinsip tidak campurtangan (Non-interference) dalam sesebuah negara di peringkat keserantau.⁴⁰ Tambahan pula pada ketika itu, secara prinsipnya sebagai wilayah yang tergolong sebagai tanah jajahan, kedua-dua wilayah tersebut tidak mempunyai hak menentukan nasib mereka sendiri dan bergantung sepenuhnya kepada Britain. Namun begitu, pihak Britain telah memberikan hak ini kepada kedua-dua wilayah tersebut. Pemberian hak yang dimaksudkan adalah melalui pungutan suara yang dijalankan di bawah Suruhanjaya Cobbold meskipun cara dan realiti perlaksanaannya mungkin boleh dipertikaikan pada masa kini. Ini kerana konvensyen antarabangsa yang memberikan hak menentukan nasib sendiri hanya merupakan sesuatu yang bersifat sukarela (Voluntary), bukannya wajib (Obligatory) bagi mana-mana negara terutama sekali Britain pada ketika itu. Tambahan pula, tindakan Britain melalui Suruhanjaya Cobbold ini sebenarnya diaspirasikan oleh dekolonialisasi yang tidak bercanggah dengan idea menentukan nasib sendiri.

Sebagai reaksi kepada laporan tersebut, kepimpinan Borneo Utara yang diketuai oleh Donald Stephen telah merangka satu memorandum yang dikenali sebagai 20 Perkara yang juga diterima oleh Sarawak sebagai 18 Perkara.⁴¹ Walaupun begitu, Memorandum 20 Perkara Borneo Utara Sabah merupakan dokumen yang lebih lazim dirujuk secara eksklusif. Di antara perkara penting di dalam Memorandum 20 Perkara itu ialah penerimaan nama 'Malaysia' sebagai nama persekutuan yang akan ditubuhkan sebagaimana yang tertera dalam perkara 5 dan nama Sabah digunapakai kepada Borneo Utara sebagaimana yang tertera pada Perkara 19 dan digunakan secara menyeluruh dalam memorandum tersebut bagi menggantikan nama Borneo Utara (North Borneo). Walaupun begitu, perkara yang paling asas dalam konteks perundangan penubuhan Malaysia ialah berkenaan perlembagaan persekutuan. Hal ini adalah seperti mana yang tertera pada perkara 3 dalam 20 Perkara Sabah. Adalah disarankan bahawa perlembagaan persekutuan mestilah merupakan perlembagaan baru, bukannya pindaan kepada perlembagaan Tanah Melayu yang sedia ada sebagaimana yang disarankan dalam Laporan Suruhanjaya Cobbold sebelum ini.

Seterusnya, Majlis Perundangan Borneo Utara (the North Borneo

Legislative Council) dan Majlis Negeri Sarawak (the Sarawak Council Negeri) telah meluluskan usul penubuhan Persekutuan Malaysia pada bulan September 1962 atas jaminan hak istimewa di bawah Perlembagaan.⁴² Namun begitu, kelulusan ini adalah berdasarkan kepada kerangka polisi British bukannya berdasarkan kepada aspirasi Memorandum 20 dan 18 Perkara. Ini bermakna soal Perlembagaan ini adalah menurut kerangka yang disarankan oleh Suruhanjaya Cobbold. Ini adalah disebabkan majoriti keanggotaan dalam dua Majlis Perundangan tersebut terdiri dari mereka yang dilantik oleh Gabenor di kedua-dua wilayah tersebut.⁴³ Oleh yang demikian, tidak hairanlah apabila Memorandum 20 Perkara ini tidak akan diubahsuai dan tidak diserapkan sepenuhnya dalam proses penggubalan Perlembagaan Malaysia yang baru sedangkan perkara inilah yang dianggap sebagai paling asas dalam saranan memorandum tersebut.⁴⁴

Walaupun bagaimanapun, kedua-dua memorandum ini telah dikemukakan kepada Jawatankuasa Antara Kerajaan yang mempunyai Jawatankuasa kecil Perlembagaan di dalamnya. Jawatankuasa ini telah mengadakan siri mesyuarat dengan para pemimpin di kedua-dua wilayah Borneo dari bulan Oktober hingga Disember 1962. Akhirnya, laporan jawatankuasa tersebut telah disiapkan pada 27 Februari 1963. Ia kemudiannya telah diterima dan disahkan oleh Majlis Negeri Sarawak pada 8 Mac 1963 dan Majlis Perundangan Borneo Utara pada 13 Mac 1963 yang membolehkan laporan itu diwartakan.⁴⁵

Laporan Jawatankuasa Antara Kerajaan yang diwartakan dengan sendirinya telah menghapuskan nilai eksklusif Memorandum 20 dan 18 Perkara tersebut. Ini kerana perkara paling asas yang disarankan oleh kedua-dua memorandum tersebut berkenaan Perlembagaan Persekutuan yang baru tidak diperakui oleh laporan jawatankuasa tersebut. Sebaliknya, laporan tersebut mengesahkan bahawa Perlembagaan Persekutuan yang baru merupakan pindaan kepada perlembagaan Tanah Melayu tahun 1957 sebagaimana yang disarankan oleh Laporan Suruhanjaya Cobbold sebelum ini. Selanjutnya, laporan ini menetapkan bahawa kedudukan Borneo Utara dan Sarawak merupakan dua buah negeri yang menyamai 11 negeri di Tanah Melayu. Namun begitu, laporan ini memperuntukkan hak autonomi yang lebih komprehensif yang merangkumi 14 Perkara dan akan dijamin oleh Perlembagaan Persekutuan. Di antara provisi yang memberikan hak keistimewaan kepada wilayah Borneo ialah dalam bidang pelajaran, bahasa Inggeris sebagai bahasa rasmi negeri, kedudukan Islam yang tidak dijadikan agama rasmi negeri, Borneonisasi dalam perkhidmatan awam, kuasa autonomi bagi imigresen dan kuasa autonomi dalam menguruskan kewangan dan percukaian.⁴⁶ Saranan hak autonomi yang diberikan kepada kedua-dua buah wilayah ini akan meletakkannya lebih istimewa dari negeri-negeri lain di Tanah Melayu. Namun begitu, sehingga ke peringkat tersebut, segala provisi yang terkandung dalam laporan ini belum lagi bersifat muktamad. Statusnya adalah sama seperti Laporan Suruhanjaya Reid pada tahun 1956 ketika penggubalan

Perlembagan Persekutuan Tanah Melayu pada tahun 1957. Status-quo ini juga bermakna kerangka yang disarankan dalam Memorandum 20 Perkara tidak lagi relevan dalam proses penggubalan perlembagaan yang seterusnya.

Perjanjian Malaysia dan Status-Quo Perundangan

Kesemua saranan yang terdapat dalam Laporan Jawatankuasa Antara Kerajaan tersebut merupakan asas kepada kesemua peruntukan yang akan dimasukkan dalam perjanjian Malaysia yang ditandatangani oleh perwakilan dari Britain, Tanah Melayu, Singapura, Borneo Utara dan Sarawak di London pada 9 Julai 1963. Sebagaimana yang termaktub dalam perkara VIII dalam perjanjian Malaysia, ia dengan jelas menyebut bahawa kerajaan Tanah Melayu, Borneo Utara dan Sarawak akan mengambil tindakan berbentuk perundangan dan eksekutif atau lainnya bagi melaksanakan semua jaminan, tanggungjawab dan cadangan yang terkandung dalam bab 3 dan Lampiran A dan B kepada Laporan Jawatankuasa Antara Kerajaan yang mana perkara-perkara tersebut tidak dilaksanakan oleh provisi yang dimaksudkan oleh Perlembagaan Malaysia.⁴⁷

Namun begitu, terdapat satu perkara asas yang boleh menimbulkan kekeliruan dan mempunyai implikasi perundangan. Terdapat pandangan yang menyatakan bahawa perjanjian tersebut adalah perjanjian antarabangsa kerana melibatkan Britain, Tanah Melayu dan tiga wilayah lain iaitu Borneo Utara, Sarawak dan Singapura.⁴⁸ Dari satu sudut secara literalnya, perjanjian ini merupakan perjanjian antarabangsa kerana melibatkan sekurang-kurangnya dua Negara merdeka iaitu Britain dan Tanah Melayu dan sebuah negeri naungan tapi di bawah Britain iaitu Singapura. Dalam konteks ini juga, Borneo Utara dan Sarawak masih merupakan tanah jajahan Britain dan hubungan di antara Britain dan kedua-dua wilayah tersebut adalah bersifat dalaman. Namun begitu, aspirasi perjanjian ini sebenarnya tidak bersifat antarabangsa kerana aplikasinya adalah hubungan dalaman di antara ketiga-tiga wilayah tersebut dengan Tanah Melayu melalui satu entiti bernama Malaysia. Perjanjian ini kemudiannya akan didaftarkan di bawah PBB hanya dengan tujuan untuk pengiktirafan pemindahan kedaulatan tiga wilayah kepada satu Negara bernama Malaysia. Malah, aplikasi hubungan domestik ketiga-tiga wilayah tersebut dengan Tanah Melayu akan lengkap apabila berlangsungnya pengisytiharan penubuhan Malaysia. Bermula dari saat itu, hubungan antarabangsa hanya akan diaplikasikan kepada hubungan Malaysia dan Britain melalui perjanjian dua hala di antara kedua-dua Negara. Ini bermakna perjanjian Malaysia ini sudah tiada kaitan lagi dengan Britain dalam undang-undang antarabangsa.

Sementara itu, pada waktu tersebut berdasarkan prinsip perundangan, perjanjian Malaysia memberikan implikasi bahawa status kedaulatan Borneo Utara dan Sarawak tetap sama dan hanya akan berubah pada 31 Ogos 1963. Satu kemungkinan kepada perubahan status-quo kedaulatan dua wilayah tersebut boleh berlaku sekiranya dinyatakan bahawa tempoh tersebut sebagai

tempoh peralihan (Transitional Period). Sebenarnya, formula ini pernah dipertimbangkan ketika perundingan dilakukan di antara kerajaan Tanah Melayu dan Britain setelah Laporan Suruhanjaya Cobbold dibentangkan di London dalam bulan Julai 1963.⁴⁹ Namun begitu, perkara ini tidak lagi relevan ketika perjanjian Malaysia ini ditandatangani. Oleh itu, perjanjian ini tidak menyatakan tempoh di antara 9 Julai hingga 30 Ogos 1963 sebagai tempoh peralihan kuasa. Ini bermakna kedua-dua wilayah tersebut masih merupakan tanah jajahan Britain sehingga ke tarikh kemerdekaan 31 Ogos 1963 yang juga disebut sebagai Hari Malaysia seperti yang terdapat pada perkara II dalam perjanjian tersebut.⁵⁰

Kenyataan ini diperkuatkan lagi dengan satu perkara di mana perjanjian Malaysia juga memperuntukkan penggabungan Perlembagaan Malaysia melalui prosedur pindaan terhadap Perlembagaan Persekutuan Tanah Melayu 1957. Proses pindaan ini dilakukan melalui Akta Malaysia 1963 (No. 26) yang akan berkuatkuasa pada hari tersebut.⁵¹ Prosedur pindaan ini dilakukan berdasarkan kepada dua sebab. Pertama, prosedur pindaan ini dilakukan bagi memasukkan Borneo Utara, Sarawak dan Singapura ke dalam Persekutuan Malaysia. Kedua, bagi memenuhi tuntutan perlembagaan Tanah Melayu yang perlu dipinda kerana melibatkan hak dan kedudukan raja-raja Melayu sebagaimana yang termaktub dalam Perkara 38 dan 153 Perlembagaan Tanah Melayu.⁵²

Mitos Hari Kemerdekaan Sarawak

Sementara itu, dalam tempoh di antara tarikh Perjanjian Malaysia dan Hari Malaysia, terdapat beberapa perkara yang telah berlaku yang boleh menimbulkan persoalan pada ketika itu. Status-quo yang diaplikasikan kepada Perjanjian Malaysia ini telah dibayangi oleh dakwaan yang tidak berasas iaitu Sarawak dikatakan telah mengisytiharkan kemerdekaannya pada 22 Julai 1963. Mitos ini merujuk kepada sentiment politik masa kini yang mendakwa bahawa Pengisytiharan ini disebut sebagai Hari Kebebasan (Liberation Day).⁵³ Kononnya pada hari tersebut dikatakan bahawa Gabenor terakhir Sarawak, Sir Alexander Waddell telah meninggalkan Sarawak dengan membawa bendera Union Jack bersamanya. Oleh yang demikian, tindakan gabenor tersebut disifatkan telah menandakan kemerdekaan Sarawak. Ini bermakna Sarawak kononnya telahpun menjadi sebuah negeri yang merdeka sebelum penubuhan Malaysia.⁵⁴

Namun begitu, terdapat keraguan kepada pengisytiharan ini benar-benar berlaku pada ketika itu. Ini kerana situasi pada ketika itu tidak menimbulkan sebarang reaksi dari mana-mana pihak termasuk pihak Britain ketika itu. Apa yang lebih penting adalah dakwaan itu tidak disokong dengan sebarang bukti yang boleh diperolehi dari Sarawak sehingga masa kini. Ini kerana tiada sebarang maklumat jelas tentang sama ada kerajaan Sarawak semasa itu

mengisytiharkan kemerdekaan Sarawak pada 22 Julai 1963. Pengisytiharan ini juga tidak tercatat dalam dokumen rasmi Sarawak iaitu Sarawak Government Gazette dan dokumen dari pihak British.⁵⁵ Oleh itu dakwaan menyatakan kerajaan Sarawak masa itu mengisytiharkan kemerdekaan bukan sahaja tidak tepat bahkan ia merupakan rekaan semata-mata. Malahan surat khabar di Sarawak pada tahun 1963 tidak menyatakan tentang pengisytiharaan tersebut. Adalah menjadi sesuatu yang mustahil perkara besar seumpama itu tidak dinyatakan oleh surat khabar tempatan pada masa tersebut. Ini bermaksud tiada pengisytiharaan tersebut dan ia tidak pernah wujud. Malah perkembangan sejarah di Sarawak dalam bulan Julai dan Ogos 1963 menunjukkan bahawa kerajaan Sarawak mahukan 31 Ogos sebagai hari penubuhan Malaysia.

Oleh yang demikian, tidak hairanlah para sejarawan seperti Datu Sanib Said dan Michael Leigh menegaskan bahawa hari itu bukan merupakan hari Sarawak memperoleh kemerdekaan.⁵⁶ Kenyataan ini disokong dengan realiti sejarah pada ketika itu apabila pihak Parlimen Britain telah meluluskan satu akta yang disebut sebagai Malaysia Act 1963 (Akta Malaysia 1963) pada 31 Julai 1963 yang masih merujuk Sarawak sebagai tanah jajahan. Akta tersebut jelas menyatakan bahawa Borneo Utara dan Sarawak sebagai tanah jajahan akan dimasukkan ke dalam sebuah persekutuan sebagai negeri baru (New states).⁵⁷ Tambahan pula, kenyataan ini diperkuatkan lagi dalam satu pernyataan Pihak British kepada Pesuruhjaya mereka di Kuala Lumpur pada bulan Ogos 1963. Mereka menegaskan bahawa Britain masih mempunyai kedaulatan dan kawalan ke atas wilayah Borneo.⁵⁸

Kenyataan tersebut dibuat sebagai reaksi Britain terhadap sebarang keputusan berkenaan Gagasan Malaysia yang berkait dengan sidang Kemuncak Manila yang melibatkan Tanah Melayu, Filipina dan Indonesia serta kehadiran Setiausaha Agung PBB dalam persidangan tersebut sebagai pengantara.⁵⁹ Malahan, pada bulan Ogos 1963, suasana politik di Borneo Utara dan Sarawak masih menunjukkan bahawa kedua-dua wilayah Borneo tersebut hanya akan merdeka pada 31 Ogos 1963.⁶⁰ Tambahan pula, perkembangan politik di Sarawak pada bulan Ogos dan September tidak memperlihatkan tindak-tanduk mereka yang telah menjadi sebuah negeri yang merdeka. Oleh yang demikian, tidak menghairankan apabila Lee Kuan Yew menyifatkan perisytiharan kemerdekaan Sarawak itu hanya sebagai kemerdekaan *de facto* sahaja.⁶¹ Ini bermakna perisytiharan tersebut juga tidak menukar status kedaulatan (*de jure*) Sarawak dari tanah jajahan kepada negeri naungan.

Penundaan Hari Malaysia

Selanjutnya, kekeliruan timbul apabila tarikh penubuhan Malaysia kemudiannya telah ditangguhkan ke 16 September 1963. Ini kerana perisytiharan Perjanjian Malaysia di London telah menimbulkan bantahan dari pihak Indonesia dan Filipina. Oleh yang demikian, pihak Tanah Melayu

telah mempertimbangkan langkah terbaik bagi mengiktiraf Gagasan Malaysia dengan mendapatkan pengiktirafan Antarabangsa. Lantaran itu, Tanah Melayu telah merujuk perkara itu kepada Setiausaha Agung PBB, U. Thant. Oleh itu, satu tinjauan di bawah bidang kuasa Utusan PBB telah ditubuhkan pada 5 Ogos 1963 untuk meninjau pendapat dan reaksi penduduk di Borneo Utara dan Sarawak berkenaan penyertaan dua wilayah tersebut dalam Persekutuan Malaysia. Setiausaha Agung PBB menyatakan bahawa laporan akhir Utusan PBB ini hanya dapat dikeluarkan pada 14 September 1963.⁶²

Implikasi serta-merta kepada keputusan ini akhirnya membawa kepada penundaan Hari Malaysia ke 16 September 1963.⁶³ Justeru, tarikh berkuatkuasanya deraf Perlembagaan Malaysia juga telah ditunda ke tarikh tersebut. Ia hanya mendapat perkenan Yang di-Pertuan Agong pada 26 Ogos 1963 dan akan hanya berkuat kuasa pada 16 September 1963.⁶⁴ Namun begitu, secara asasnya, penubuhan dan perjalanan gerak kerja Utusan PBB dalam tempoh ini sebenarnya tidak merubah status-quo asal yang telah didasarkan kepada Perjanjian Malaysia 9 Julai 1963. Malah, ia sebenarnya telah memanjangkan lagi status-quo 9 Julai dari 31 Ogos ke 14 September dengan andaian bahawa keputusan akhir itu tidak memihak kepada Gagasan Malaysia. Ini menunjukkan bahawa perisytiharan hari kebebasan Sarawak pada 22 Julai itu tidak membawa sebarang makna dari segi undang-undang antarabangsa kerana status-quo Sarawak di bawah bidang kuasa Utusan PBB itu telah memperkuatkan lagi aplikasi perundangan yang berdasarkan kepada status-quo wilayah tersebut sebagaimana yang termaktub dalam Perjanjian Malaysia 9 Julai 1963. Ini bermakna Sarawak akan kekal sebagai tanah jajahan Britain setidak-tidaknya sehingga 14 September 1963. Ini kerana tidak ada sebarang peristiwa drastik atau revolusioner yang berlakudan seterusnya boleh merubah status-quo yang sedia ada.

Sehubungan itu, satu perjanjian bagi meminda perjanjian Malaysia 9 Julai 1963 telah ditandatangani di Singapura pada 28 Ogos 1963 yang melibatkan lima pihak iaitu Britain, Tanah Melayu, Borneo Utara, Sarawak dan Singapura. Perjanjian pindaan ini jelas menunjukkan bahawa mengenai perjanjian di antara Britain dan empat pihak lagi yang terlibat dalam Gagasan Malaysia. Selain dari penundaan tarikh Hari Malaysia ke 16 September 1963, status-quo perjanjian Malaysia 9 Julai masih dikekalkan.⁶⁵ Ini bermakna status-quo Sarawak masih kekal sebagaimana yang termaktub dalam perjanjian Malaysia 9 Julai sebelum itu.

31 Ogos dan Persoalan Perundangannya

Oleh yang demikian, timbul persoalan sama ada status-quo pada 31 Ogos 1963 masih kekal seperti yang termaktub dalam Perjanjian Malaysia 9 Julai dengan termeterainya perjanjian pindaan ini. Pihak Tanah Melayu cenderung untuk menggunakan makna literal dalam perjanjian pindaan ini di mana status-quo

9 Julai dikekalkan untuk diaplikasikan kepada tempoh dari 31 Ogos sehingga 15 September 1963.⁶⁶ Ini bermakna kemerdekaan tidak boleh diisytiharkan oleh Borneo Utara, Sarawak dan Singapura pada hari tersebut kerana Hari Malaysia telah ditunda ke 16 September 1963. Pandangan ini adalah bertentangan dengan Lee Kuan Yew yang telah mengisytiharkan kemerdekaan Singapura dari pihak Britain pada 31 Ogos 1963. Namun begitu, upacara tersebut tidak dihadiri oleh perwakilan Britain yang diketuai oleh Lord Selkirk yang sebenarnya masih merupakan Pesuruhjaya Tinggi Britain bagi Singapura ketika itu.⁶⁷ Sebenarnya, Lee Kuan Yew telah membuat pengisytiharan kemerdekaan tersebut kerana beliau menentang idea menunda tarikh Hari Malaysia sebelum menandatangani perjanjian pindaan tersebut.⁶⁸ Beliau menegaskan bahawa Singapura tidak terikat dengan keputusan yang dibuat di Manila kerana keputusan Tunku untuk menunda tarikh Hari Malaysia adalah dibuat hasil tekanan dari Presiden Sukarno.⁶⁹ Beliau tetap mengisytiharkan kemerdekaan Singapura pada 31 Ogos walaupun beliau telah menandatangani perjanjian pindaan sebelum itu. Tindakan ini bagi menunjukkan beliau masih tetap dengan pendirian beliau bahawa Singapura akan menyertai Malaysia.

Selanjutnya, pandangan Lee Kuan Yew juga telah diterima oleh pihak Borneo Utara yang juga telah mengisytiharkan kemerdekaan wilayah tersebut sebagai Sabah pada 31 Ogos. Lee Kuan Yew menyatakan bahawa pihak Tanah Melayu mengesyaki tindakan Sabah itu adalah dipengaruhi oleh beliau kerana beliau telah menemui beberapa pemimpin Sarawak dan Borneo Utara dua minggu sebelum itu. Beliau juga menegaskan pengisytiharan kemerdekaan Singapura adalah tertakluk kepada penyertaan Singapura dalam Malaysia yang akan dirasmikan pada 16 September 1963. Beliau menegaskan bahawa kemerdekaan itu hanya merupakan satu amanah yang dipegang oleh beliau bagi pihak kerajaan persekutuan di Kuala Lumpur sehingga tarikh tersebut. Justeru, beliau mengisytiharkan segala perkara yang berkaitan dengan hal-ehwal luar dan pertahanan Singapura diletakkan di bawah Yang di-Pertua Negara Singapura sehingga tarikh tersebut.⁷⁰ Tujuan beliau berbuat demikian adalah untuk memastikan pihak Tanah Melayu tidak melengahkan penubuhan Malaysia sebagaimana yang dijadualkan pada tarikh tersebut.⁷¹

Di dalam hal ini, pihak Singapura mampu mengambil tindakan mereka sendiri kerana Singapura merupakan negeri naungan dan tidak menunjukkan bahawa kedaulatan mereka terletak di bawah Britain. Justeru, perisytiharan itu bolehlah dianggap sebagai kemerdekaan *de facto* yang mana kedaulatannya disimpan oleh Yang di-Pertua Negara Singapura untuk diserahkan kepada Malaysia. Pihak British menganggap pengisytiharan Lee Kuan Yew itu tidak mempunyai keabsahan undang-undang dan dengan itu tidak mempunyai makna tapi tindakan itu tetap disifatkan sebagai cabaran terbuka kepada pihak berkuasa di London. Namun begitu, pihak di London tidak mahu mengambil sebarang tindakan yang memburukkan keadaan terutama sekali tindakan ketenteraan yang tidak begitu sesuai dalam situasi anti-kolonialisme di Asia

Tenggara pada ketika itu.⁷²

Ini bermakna Singapura tetap kekal sebagai negeri naungan British sehingga menyertai Malaysia. Tambahan pula, Britain tidak perlu mengambil tindakan ketenteraan ke atas Singapura kerana Lee Kuan Yew tidak melakukan sebarang tindakan yang melampaui kuasa Britain dalam hal-ehwal pertahanan dan luar Singapura. Secara realitinya, pertahanan Singapura masih lagi berada di bawah kawalan Britain pada ketika itu. Beliau juga tidak meminta pengiktirafan Singapura sebagai negara merdeka dari mana-mana negara asing untuk tujuan memmanifestasikan kemerdekaan Singapura di peringkat antarabangsa. Beliau telah memberitahu Lord Selkirk bahawa beliau akan memerintah Singapura sebagai sebuah negara merdeka sepenuhnya jika Persekutuan Malaysia tidak diisytiharkan pada 16 September 1963. Oleh yang demikian, beliau memberi tempoh sehingga 12 September kepada Britain dan Tanah Melayu untukewartakan perkara tersebut.⁷³

Sementara itu, walaupun Sabah mengisytiharkan kemerdekaan pada 31 Ogos 1963, kedaulatannya masih berada di bawah Britain sama seperti status-quo Sarawak yang telah disebut sebelum ini. Pengisytiharan kemerdekaan di kedua-dua wilayah tersebut pada ketika itu tidak membawa kepada perubahan status kepada negeri naungan. Malahan, dari segi status perundangannya di peringkat antarabangsa, Sabah dan Sarawak masih merupakan tanah jajahan Britain. Ini kerana Yang Dipertua Negara Sabah dan Ketua Menterinya pada ketika itu adalah dilantik di bawah kuasa Gabenor. Perkara ini tidak menimbulkan persoalan pada ketika itu kerana calon bagi kedua-dua jawatan tersebut iaitu Datu Mustapha bin Datu Harun sebagai Yang Dipertua Negara Sabah dan Donald Stephen sebagai Ketua Menteri Sabah telah dipersetujui oleh Tanah Melayu dan Britain. Oleh yang demikian, pertikaian tidak timbul di antara pihak Britain dan Tanah Melayu. Hal yang sama juga berlaku di Sarawak kerana proses perundangan dan perlantikan Yang Dipertua Negara dan Ketua Menteri dilakukan ketika Gabenor British masih lagi berkuasa. Namun begitu, pihak Tanah Melayu berusaha agar memastikan bahawa kedua-dua jawatan tersebut merupakan calon yang dipersetujui oleh mereka, bukannya calon yang dipengaruhi oleh pegawai-pegawai British yang masih berkhidmat di Sarawak ketika itu. Pihak Tanah Melayu tidak menyokong perlantikan Temenggong Jugah sebagai Yang Dipertua Negara Sarawak. Mereka mendesak supaya calon Yang Dipertua Negara Sarawak mestilah dari kalangan orang Melayu dan beragama Islam. Sementara itu, mereka tidak membantah perlantikan Stephen Kalong Ningkan sebagai Ketua Menteri. Akhirnya, hal ini telah disepakati oleh pihak Britain dan Tanah Melayu bagi memelihara status-quo sebagaimana yang termaktub dalam perjanjian Malaysia sebelum ini.⁷⁴

Walau bagaimanapun, persoalan yang menimbulkan kekeliruan dan konflik dapat dirungkai apabila pihak Tanah Melayu mengesahkan penubuhan Malaysia yang akan berkuatkuasa pada 16 September 1963 melalui satu perjanjian tambahan pada 11 September 1963. Perjanjian tambahan ini adalah

berdasarkan kepada status-quo sebagaimana yang termaktub dalam perjanjian pindaan 28 Ogos 1963.⁷⁵ Ini bermakna ia juga tidak memansuhkan status-quo perjanjian Malaysia 9 Julai 1963 yang berkaitan dengan status-quo Borneo Utara dan Sarawak sebagai tanah jajahan dan Singapura sebagai negeri naungan. Tambahan pula, setelah Laporan Utusan PBB diwartakan pada 14 September 1963, jelas menunjukkan status-quo Sabah dan Sarawak dalam dua wilayah yang tidak merdeka akan berakhir dengan penyertaan dalam Malaysia. Malah, laporan itu juga merujuk dua wilayah tersebut yang masih tidak mempunyai hak pemerintahan sendiri dan penyertaan dua wilayah tersebut dalam Malaysia dirujuk kepada penyatuan wilayah yang tidak mempunyai pemerintahan sendiri ke dalam negara yang telah merdeka.⁷⁶ Ini bermakna dua wilayah tersebut masih belum merdeka di peringkat antarabangsa dan masih merupakan sebagai tanah Jajahan Britain pada ketika itu sebagaimana yang dapat diaplikasikan berdasarkan laporan tersebut. Maksudnya disini, laporan tersebut tidak mengiktiraf perisytiharan kemerdekaan yang berlaku pada 22 Julai dan 31 Ogos sebelum itu.

Walaupun perisytiharan kemerdekaan pada 31 Ogos bagi ketiga-tiga negeri tersebut tidak lagi relevan, namun Lee Kuan Yew telah menggunakannya untuk memastikan bahawa perjanjian tambahan 11 September dimeteraikan. Akhirnya, pada 16 September 1963 beliau telah mengisytiharkan kemerdekaan Singapura yang disifatkan oleh beliau sebagai kemerdekaan yang kedua dengan menyertai Persekutuan Malaysia. Kali ini, upacara tersebut telah dihadiri oleh perwakilan Britain, iaitu Duncan Sandys dan Lord Selkirk sebagai tanda pengiktirafan pihak Kerajaan Britain.⁷⁷ Serentak dengan itu, pada hari yang sama upacara pengisytiharan penubuhan Malaysia telah diadakan di Kuala Lumpur, Jeselton (Nama lama bagi Kota Kinabalu) dan Kuching.⁷⁸

Kedudukan Sabah dan Sarawak dalam Malaysia

Sehubungan dengan pengisytiharan 16 September 1963, kedaulatan Sabah dan Sarawak telah dipindahkan kepada Malaysia. Rentetan itu, Perlembagaan Malaysia 1963 mula berkuatkuasa dan digunapakai kepada kesemua negeri yang terkandung di dalamnya. Berdasarkan konteks sejarah pembentukan negara, Malaysia terbentuk berasaskan kepada negara bangsa di mana dokumen perundangan tertinggi adalah perlembagaan. Ini adalah kerana perlembagaan merupakan dokumen yang menjadi asas kepada kedaulatan rakyat (Popular Sovereignty) sesebuah negara. Justeru itu, perlembagaan merupakan asas perundangan yang merangkumi politik, pentadbiran, sosial, kebudayaan, agama dan lain-lain. Maka, kesemua aspek tersebut perlu mengikut lunas-lunas perlembagaan sekiranya terkandung dalam perlembagaan.⁷⁹

Dalam konteks ini, kemasukan Sabah dan Sarawak ke dalam Persekutuan Malaysia melalui saluran perlembagaan adalah mengikut kerangka Laporan Jawatankuasa Antara Kerajaan yang diperakui oleh Perjanjian

Malaysia. Sehubungan itu, kedudukan sesebuah negeri dalam sesebuah negara sebagaimana yang dinyatakan dalam perlembagaan akan memberi makna yang tertentu. Ini kerana kedudukan kesemua negeri dalam Malaysia dinyatakan dengan jelas sebagai anggota dalam sebuah persekutuan sebagaimana yang termaktub dalam perlembagaan Malaysia. Oleh yang demikian, kedudukan Sabah dan Sarawak di bawah Perlembagaan Persekutuan Malaysia merupakan dua buah negeri dalam Persekutuan Malaysia.⁸⁰

Namun begitu, terdapat pandangan dalam kalangan pemimpin Sabah yang masih menekankan bahawa Sabah sepatutnya mempunyai taraf sebagai entiti yang lebih tinggi dari hanya sebuah negeri dalam Persekutuan Malaysia. Malah, pendapat ini menegaskan bahawa Sabah sepatutnya mempunyai taraf yang sama dengan keseluruhan Semenanjung Malaysia, bukannya sama taraf sebagai satu negeri di Semenanjung.⁸¹ Pandangan tersebut masih bersandarkan kepada situasi Jawatankuasa Perpaduan dan Permesyuaratan Malaysia yang telah tidak relevan lagi semenjak pewartaan Laporan Suruhanjaya Cobbold pada bulan Jun 1962. Pandangan sedemikian bukan sahaja bercanggah dengan provisi yang terdapat dalam perjanjian Malaysia dan juga Perlembagaan Persekutuan Malaysia. Bahkan, perkara ini tidak terdapat dalam Memorandum 20 perkara yang mereka anggap sebagai dokumen yang mencorakkan kerangka asas perundangan kemasukan Sabah dalam Malaysia. Tambahan pula, pendapat ini tidak selari dengan realiti bahawa memorandum itu telah diserapkan ke dalam Suruhanjaya Antara Kerajaan dan tidak lagi boleh berdiri dengan sendirinya. Sebaliknya, segala perkara yang boleh dipersoalkan oleh mereka hanya boleh berdasarkan kepada peruntukan perlembagaan yang tidak mengikut segala peruntukan yang terdapat dalam Laporan Jawatankuasa Antara Kerajaan. Oleh yang demikian, perkara-perkara tambahan yang melibatkan kemasukan kedua-dua negeri tersebut telah dimasukkan dalam Perlembagaan Persekutuan Malaysia melalui penggubalan artikel baru iaitu Artikel 161 dan juga tambahan pada artikel sebelumnya seperti Artikel 95, 112, 153, dan Jadual 9 Senarai II. Kesemua artikel tersebut mengandungi hak autonomi yang diperuntukkan kepada kedua-dua negeri tersebut yang tidak terdapat kepada negeri-negeri lain di Semenanjung. Di antaranya ialah tentang undang-undang tanah yang berlainan yang merujuk kepada Tanah Adat Bumiputera, kedudukan Agama Islam yang tidak menjadi agama rasmi, penerusan penggunaan bahasa Inggeris sebagai bahasa rasmi dalam pentadbiran dan pendidikan bagi tempoh peralihan selepas merdeka, pemberian keutamaan kepada penduduk Borneo untuk mengisi kekosongan jawatan yang ditinggalkan oleh pegawai-pegawai British tamat perkhidmatan dan hal imigresen yang berkaitan dengan hak kerajaan negeri dalam memberikan kebenaran kepada sesiapa dari Semenanjung yang masuk ke dua negeri tersebut.⁸²

Ini bermakna dalam konteks penubuhan Malaysia, mereka hanya boleh mempersoalkan perkara-perkara yang terdapat dalam Laporan Jawatankuasa Antara Kerajaan yang tidak dimasukkan dalam Perlembagaan

Persekutuan Malaysia. Namun begitu, setelah Perlembagaan Persekutuan Malaysia diluluskan dalam Parlimen Malaysia pada tahun 1963, ia perlu diterima sepenuhnya walaupun terdapat perkara-perkara dalam laporan tersebut yang masih tidak dimasukkan ke dalam perlembagaan. Ini disebabkan oleh perkaitan laporan tersebut dengan proses penggubalan Perlembagaan Malaysia telah mansuh dengan sendirinya setelah pewartaan Akta Malaysia 1963 yang membawa kepada keabsahan Perlembagaan Malaysia secara mutlak. Maksudnya disini, Perlembagaan Malaysia tidak lagi dibayangi oleh laporan tersebut setelah pewartaan Perlembagaan Malaysia pada Hari Malaysia. Status-quo ini adalah sama dengan Perlembagan Tanah Melayu 1957 yang tidak lagi terikat kepada Laporan Suruhanjaya Reid tahun 1956. Dari sudut perundangan, sekiranya pihak Sabah dan Sarawak masih mahu memperjuangkan perkara-perkara yang masih tertinggal dari laporan tersebut, ia hanya boleh dilakukan melalui proses pindaan perlembagaan yang berdasarkan kepada saluran perundangan yang sedia ada.

Satu lagi isu yang sering dibangkitkan ialah berkenaan hak Sabah atau Sarawak untuk keluar dari Malaysia. Peruntukan ini juga sebenarnya tidak terdapat dalam Memorandum 20 perkara dan oleh itu desakan seumpamanya tidak boleh didasarkan kepada memorandum tersebut. Malahan, Perkara 7 dalam Perkara 20 dengan jelas menyebutkan bahawa Sabah tidak mempunyai hak untuk berpisah dari persekutuan Malaysia. Laporan Jawatankuasa Antara Kerajaan juga tidak mempunyai peruntukan yang membolehkan kedua-dua negeri keluar dari Persekutuan Malaysia. Namun begitu, melalui amalan saluran perundangan, desakan ini hanya boleh dilakukan dengan penggubalan akta bagi membolehkan tindakan keluar Malaysia dilakukan. Ini dapat diperhatikan dengan merujuk kepada kes penyingkiran Singapura dari Malaysia melalui penggubalan Akta Pindaan Singapura 1965 yang membawa kepada kemerdekaan Singapura sebagai sebuah republik pada 9 Ogos 1965.⁸³

Kesimpulan

Oleh yang demikian, persoalan perundangan yang dikaitkan dengan kedudukan Sabah dan Sarawak dalam Malaysia perlu mengambil kira penelitian ke atas konteks perundangan dari perspektif sejarah dan bukannya berpandukan kepada presentisme semata-mata. Ini kerana proses penubuhan Malaysia itu sendiri adalah peristiwa sejarah yang mengandungi unsur-unsur perundangannya pada ketika itu yang perlu diaplikasikan kepada sudut pandangan presentisme yang lebih cenderung kepada 'politiking' yang dimanipulasikan tafsiran undang-undang bagi dijustifikasikan dengan sesuatu pandangan untuk mencapai sesuatu matlamat politik.

Dalam konteks sejarah penubuhan Malaysia, elemen yang paling penting yang dikaitkan dengan status-quo perundangan kedaulatan wilayah ialah makna dan aplikasi kemerdekaan, tanah jajahan dan negeri naungan.

Oleh yang demikian, sebagai tanah jajahan, Borneo Utara dan Sarawak tidak mempunyai hak menentukan nasib mereka sendiri dan bergantung sepenuhnya kepada Britain. Namun begitu, pihak Britain telah memberikan hak ini kepada kedua-dua wilayah tersebut melalui pungutan suara yang dijalankan di bawah Suruhanjaya Cobbold walaupun ia mungkin boleh dipertikaikan dari segi cara dan realiti perlaksanaannya yang dikatakan tidak demokratik pada masa kini. Ini kerana konvensi antarabangsa yang memberikan hak menentukan nasib sendiri hanya merupakan sesuatu yang bersifat sukarela, bukannya wajib bagi mana-mana negara terutama sekali Britain pada ketika itu.

Penubuhan Suruhanjaya Cobbold ini akhirnya membawa kepada proses penggabungan Perlembagaan Persekutuan Malaysia yang ditadbir oleh Jawatankuasa Antara Kerajaan. Ia kemudiannya dikaitkan dengan proses pengabsahan melalui Perjanjian Malaysia yang mengaplikasikan pemindahan kedaulatan tiga buah wilayah kepada Tanah Melayu untuk menubuhkan Malaysia. Pihak Tanah Melayu menegaskan bahawa proses ini merupakan kemerdekaan melalui Malaysia, bukannya proses kolonialisasi oleh Malaysia. Proses kemasukan dua wilayah Borneo ke dalam Malaysia juga telah diperakui melalui Laporan Suruhanjaya Antarabangsa walaupun ia boleh dipertikaikan kerana hak ini sebenarnya dilaksanakan oleh Britain dan Tanah Melayu secara sukarela dan bukannya peraturan yang bersifat wajib dalam undang-undang antarabangsa.

Justeru itu, status-quo ketiga-tiga wilayah tersebut sebenarnya terikat dengan Perjanjian Malaysia yang sepatutnya akan memberikan kemerdekaan kepada mereka melalui Malaysia pada 31 Ogos 1963. Maka, sebarang perlanggaran yang dimanifestasikan melalui perisytiharan hari pembebasan Sarawak pada 22 Julai 1963 hanya merupakan satu tindakan sepihak yang tidak diiktiraf oleh Britain. Begitu juga apabila tarikh Hari Malaysia ditunda dari 31 Ogos kepada 16 September, pengisytiharan kemerdekaan Sabah dan Singapura sukar diterima kerana ia masih melambangkan status-quo mereka di bawah Perjanjian Malaysia dari sudut realiti sejarah pada ketika itu. Malah, kemerdekaan Singapura tidak diiktiraf oleh Britain dan mereka menyifatkan tindakan pihak Singapura sebagai tidak mempunyai keabsahan undang-undang sehinggalah penyertaan Singapura ke dalam Malaysia pada 16 September 1963. Perkara ini diperkuatkan lagi dengan Laporan Utusan PBB yang jelas merujuk kemerdekaan Sabah dan Sarawak hanya akan berlaku apabila kedua-dua wilayah tersebut menyertai Malaysia.

Bermula dari saat inilah, status-quo Sabah dan Sarawak di dalam Malaysia didefinisikan dalam peruntukan Perlembagaan Persekutuan Malaysia. Ini bermakna tuntutan autonomi mereka yang berdasarkan kepada dokumen lain selain dari Perjanjian Malaysia dan Perlembagaan Persekutuan tidak boleh diguna pakai lagi. Ini merujuk secara khusus kepada Memorandum 20 Perkara yang sebenarnya telah menjadi tidak relevan apabila ia tidak dimasukkan ke dalam Laporan Jawatankuasa Antara Kerajaan. Elemen kemasukan sesuatu

memorandum dalam perundangan mestilah sekurang-kurangnya bersifat lampiran kepada sesuatu dokumen perundangan yang sah. Namun, perkara inilah yang masih dijadikan isu politik yang dimanipulasikan melalui tafsiran undang-undang secara rambang pada masa kini yang diaspirasikan dari sudut pandangan undang-undang dan sains politik.

Nota Akhir

1. Allbert Lau, 1998. *A Moment of Anguish: Singapore in Malaysia and the Politics of Disengagement*, Singapura: Times Academic Press, 1998; Nik Anuar Nik Mahmud, *Duri dalam Daging: Singapura dalam Malaysia*, Kuala Lumpur : Persatuan Sejarah Malaysia, 2001; Mohamed Noordin Sopiee, *From Malayan Union to Singapore Separation: Political Unification in the Malaysia Region 1945-65*, Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 2005; Ramlah Adam, *Biografi Politik Tunku Abdul Rahman Putra*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 2005; Tan Tai Yong, *Creating "Greater Malaysia" : decolonization and the politics of merger*, Singapura: Institute of Southeast Asian Studies (ISEAS), 2008; Mohd bin Samsudin, *Persekutuan Malaysia 1961-1966: Penubuhan dan Cabaran*, Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia, 2016.
2. Matthew Jones, *Conflict and Confrontation in South East Asia, 1961-1965: Britain, the United States and the Creation of Malaysia*, Cambridge & New York: Cambridge University Press, 2001; Johan Saravanamuttu, *Malaysia's Foreign Policy, The First Fifty Years: Alignment, Neutralism, Islamism*, Singapura: ISEAS, 2010; Sah-Hadiyatan Ismail, "Amerika Syarikat dan Konfrantasi Indonesia-Malaysia 1963-1966" *Jebat: Malaysian Journal of History*, Politics & Strategic Studies, Jil. 43, no. 1, July 2016, hlm. 65-89.
3. Andrew J. Harding dan James Chin (pnyt). *50 Years of Malaysia : Federalism Revisited, Singapura*: Marshall Cavendish International (Asia) Private Limited, 2014.
4. Ia merujuk kepada satu memorandum yang dieksploitasikan oleh Gerakan Sabah Sarawak Keluar Malaysia (SSKM) sebagai asas bagi mempersoalkan status-quo yang sedia ada pada masa kini.
5. *Straits Times*, 28 November 1949.
6. A. J. Stockwell, (pnyt.), *Malaysia: British Documents on the End of Empire, Series B, Vol. 8*, London: Stationery Office, 2004, hlm. Xxxvii-viii.
7. Lee Kuan Yew, *The Singapore Story: Memoir of Lee Kuan Yew*, Singapore: Times Edition Pte Ltd., 1998, hlm. 342-3.
8. P.H. Kratoska, (pnyt.), *South East Asia, Colonial History Vol. V Peaceful Transitions to Independence (1945-1963)*, London & New

- York: Routledge, 2001, hlm. 162-79, 245-51, 255-79, 281-7, 357-55.
9. Rupert Emerson, *Malaysia: A Study in Direct and Indirect Rule*, Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 1964, hlm. 269-305.
 10. A. J. Stockwell, "Malaysia: The Making of a Grand Design", *Asian Affairs*, 24, no. 3. 2003, hlm. 227-42; Tan Tai Yong, "The "Grand Design": British Policy, Local Politics, and the Making of Malaysia, 1955-1961", hlm. 142-60, dalam Marc Frey, Ronald W. Pruessen & Tan Tai Yong. (pnyt.) *The Transformation of Southeast Asia: International Perspectives on Decolonization*, Singapore: Singapore University Press, 2004.
 11. CO 1030/977, Prospects for closer association: Despatch From Lord Selkirk to Mr Macleod Reporting his Personal Views Following High-level Discussions in Kuching, 25 October 1960.
 12. CO 1030/978, Despatch from Lord Selkirk to Macleod following up his despatch on 25 October and urging a government statement of policy on the closer association, "The Grand Design", 30 January 1961.
 13. CO 1030/978, Proposed State of Greater Malaysia, Office of The High Commissioner for The United Kingdom, Kuala Lumpur to Secretary of State for Commonwealth Relations, 1 December 1960.
 14. Commonwealth Parliamentary Committee (CPC), No 61, 9, 14 April 1961.
 15. CAB 134/1560, "The possibility of an Association of the British Borneo Territories with the Federation of Malaya and the State of Singapore", 18 April 1961, Cabinet Colonial Committee Minutes., CPC 4 (61).
 16. Ghazali Shafie, *Ghazali Shafie's Memoir on the Formation of Malaysia*, Bangi: Penerbit UKM, Siri Memoir Universiti Kebangsaan Malaysia, 1998, hlm. 112-6.
 17. Lee Kuan Yew, *The Singapore Story*, hlm. 365.
 18. Penyata Dewan Rakyat, Oktober 1961 dan *Utusan Melayu*, 17 Oktober, 1961.
 19. James P. Ongkili, *Nation-building in Malaysia 1946-1974*, Singapore: Oxford University Press, 1985, hlm. 163.
 20. Sila lihat Imperialisme Amerika Syarikat yang dikaitkan dengan konsep New Colonialism dalam T. E. Vadney, *The World Since 1945: The Complete History of Global Change from 1945 to The End of The Twentieth Century*, London: Penguin Books Ltd, 1998, hlm. 257-8.
 21. Sila lihat Rupert Emerson, *Malaysia*, hlm. 53-62, 135-305.
 22. Roger Kershaw, "BRUNEI: Malay, Monarchical, Micro-state" hlm. 1-35 khususnya hlm. 1-3 dalam John Funston, *Government and Politics in Southeast Asia*, Singapura: Institute of Southeast Asian Studies (iseas), & London & New York: Zed Books Ltd, 2001.

23. Status-quo ini sebenarnya merupakan satu isu yang menimbulkan rasa tidak puas hati oleh Sultan Brunei pada ketika itu. Lihat B. A. Hussainmiya, *Sultan Omar Ali Saifuddin III and Britain*, Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1995, hlm. 52.
24. Roland Braddell, *The Legal Status of the Malay States*, Singapore: Malay Publishing House, 1931; Simon C., Smith, *British Relations with the Malay Rulers from Decentralization to Malayan Independence 1930-1957*, Kuala Lumpur, Oxford, Singapore & New York: Southeast Asian Historical Monograph, Oxford University Press, 1995.
25. Maireni Fhlathuin, "The British empire" hlm. 21-31 dalam John McLeod (ed.), *The Routledge Companion to Postcolonial Studies*, London and New York: Routledge, 2007.
26. FO371/169678, Commissioner General's meeting, 19 December 1962, D1015/1.
27. Untuk maklumat lanjut berkenaan rundingan di antara Tanah Melayu dan Brunei dari bulan Ogos 1962 hingga bulan Julai 1963, lihat Ghazali Shafie, *Ghazali Shafie's Memoir on the Formation of Malaysia*, hlm. 263-304.
28. *The Malayan Times*, 10, 17 dan 18 Julai 1963.
29. J. de V. Allen, A. J. Stockwell, dan L. R. Wright (pnyt.), *A Collection of Treaties and Other Documents Affecting the States of Malaysia 1761-1963*, Jil. 2, London: Oceana Publication, 1981, hlm. 542-52, 669-71.
30. Ibid., hlm. 484-6, 611-2.
31. Part II, Annexe A, United Kingdom Of Great Britain And Northern Ireland And Federation Of Malaya, North Borneo, Sarawak And Singapore Agreement relating to Malaysia, 9 July 1963, London, United Nations--Treaty Series No. 10760, 1970. Seterusnya, perjanjian ini akan dirujuk sebagai Malaysia Agreement.
32. Lihat perenggan 144 dalam Report of the Commission of Enquiry, North Borneo and Sarawak, 1962, Cmnd 1794, London, 1962 (yang dirujuk sebagai Cobbold Report yang dihantar oleh Lord Cobbold kepada Harold MacMillan, Perdana Menteri Britain, 21 Jun 1963).
33. Ibid., perenggan 145, 148(e) dan 150.
34. Ghazali Shafie, *Ghazali Shafie's Memoir on the Formation of Malaysia*, hlm. 185-6.
35. Nicholas Mansergh (pnyt.), *Documents and Speeches on Commonwealth Affairs, 1952-1962*, London: 1963, hlm. 211.
36. Lee Kuan Yew, *The Singapore Story*, hlm. 444-52.
37. Cmd. 1563, Great Britain, Federation of Malayan Joint Statement by the Governments of the United Kingdom, and of the Federation of Malaya, London, 22nd November 1961.

38. Nicholas Mansergh (pnyt.), *Documents and Speeches on Commonwealth Affairs, 1952-1962*, hlm. 211-2.
39. Siba N'zatioula Grovogui, *Sovereigns, Quasi Sovereigns and Africans: Race and Self-Determination in International Law*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996, hlm. 111-42; Antony Anghie, *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2004, hlm. 196-8.
40. Nicholas Tarling, *Regionalism in Southeast Asia: To foster the political will*, London dan New York: 2007, hlm. 20, 52, 91, 107.
41. Kedua-dua memorandum ini terdapat dalam lampiran 3 Amarjit Kaur, *Economic change in East Malaysia : Sabah and Sarawak since 1850*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: MacMillan Press Ltd. Dan New York: St. Martin's Press, 1998, hlm. 215-9.
42. Ghazali Shafie, *Ghazali Shafie's Memoir on the Formation of Malaysia*, hlm. 307.
43. Matthew Jones, *Conflict and Confrontation in South East Asia*, hlm. 95.
44. Sesi ceramah dan temu bual bersama Tan Sri Datuk Seri Panglima Simon Sipaun, Bangunan Sains Sosial, Fakulti Kemanusiaan, Seni dan Warisan, Universiti Malaysia Sabah, 26 Jun 2014., yang seterusnya akan dirujuk sebagai Penyataan Simon Sipaun.
45. Cmnd 1954, Malaysia, Report of the Inter-Governmental Committee, London, 1963, dirujuk sebagai IGC Report.
46. Ghazali Shafie, *Ghazali Shafie's Memoir on the Formation of Malaysia*, hlm. 321-7.
47. Article VIII, Malaysia Agreement.
48. Andrew J. Harding dan James Chin (pnyt). *50 Years of Malaysia* hlm. 4.
49. Ghazali Shafie, *Ghazali Shafie's Memoir on the Formation of Malaysia*, hlm. 240, 261.
50. Article II, Malaysia Agreement.
51. Malaysia Act 1963 (No. 26).
52. Lihat bahagian Preamble, Annex A, Malaysia Agreement.
53. Perisytiharan hari kemerdekaan Sarawak pada 22 Julai 1963 tidak begitu mendapat perhatian dari para sarjana sebelum ini. Namun ia telah dianggap sebagai hari kemerdekaan Sarawak dan diraikan setiap tahun semenjak tahun 2013. Tan Sri Ghazali Shafie dan Lee Kuan Yew dalam autobiografi mereka tidak menyentuh tentang perkara ini pada hari yang dimaksudkan walaupun Lee Kuan Yew kemudiannya mengiktiraf kemerdekaan Sarawak sebagai kemerdekaan de facto tanpa menjelaskan asas pendapat peribadi beliau. Lihat Lee Kuan Yew, *The Singapore Story*, hlm. 498. Seterusnya, Allahyarham Tan

- Sri Adenan Satem (D11 Januari 2017), Ketua Menteri Sarawak telah mengemukakan permohonan supaya tarikh tersebut dijadikan hari cuti umum Sarawak bermula tahun 2016, Lihat *Borneo Post*, 23 April 2016. Beliau kemudiannya telah mengisytiharkan tarikh 22 Julai sebagai Hari Kemerdekaan Sarawak pada 22 April 2016 menjelang Pilihan Raya Negeri Sarawak ke-11 yang telah diadakan pada 7 Mei 2016, *Free Malaysia Today*, 23 April 2016.
54. Sebenarnya, perkara ini telah disensasikan oleh Andrew J. Harding dan James Chin (pnyt). *50 Years of Malaysia* hlm. 2.
 55. DO 169-254, Constitutional Issues in Respect of North Borneo and Sarawak on Joining the Federation, 1961-1963.
 56. Lihat kenyataan akhbar Datu Sanib Said bertajuk 'July 22 not Sarawak Independence', *Borneo Posts*, 23 Julai 2015; Michael Leigh, 'July 22, 1963 not the Day Sarawak Gained Independence', *the Borneo Posts*, 9 November 2015.
 57. Lihat Chapter 35, *Malaysia Act 1963*, 31 July 1963, London: Her Majesty's Stationery Office.
 58. DO 169/222, Sandys to Tory, no. 1926, 8 August 1963.
 59. Matthew Jones, *Conflict and Confrontation in South East Asia*, hlm. 172-204.
 60. DO 169/222, Selkirk kepada Sandys, no. 554, 9 Ogos 1963; DO 169/216, Sandys kepada Commonwealth Relations Office, SOSLON no. 62, 27 Ogos 1963.
 61. Lee Kuan Yew, *The Singapore Story*, hlm. 498.
 62. Annex 3, United Nations Malaysia Mission Report, "Final Conclusions of the Secretary-General," 14 September 1963.
 63. Ghazali Shafie, *Ghazali Shafie's Memoir on the Formation of Malaysia*, hlm. 327-437; Ahmad Kamil Jaafar, *Growing up with the Nation*, Singapore: Marshall Cavendish, 2013, hlm. 38.
 64. Muhammad Kamil Awang, *The Sultan and the constitution*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1998, hlm. 154-5.
 65. Agreement Amending the Agreement of 9 July 1963 between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, The Federation of Malaya, North Borneo, Sarawak and Singapore Relating to Malaysia, Singapore, 28th August, 1963, United Nations-Treaty Series No. 10760, 1970, hlm. 241.
 66. Ghazali Shafie, *Ghazali Shafie's Memoir on the Formation of Malaysia*, hlm. 438-9.
 67. Lee Kuan Yew, *The Singapore Story*, hlm. 498-499.
 68. RG 59, Lee Kuan Yew kepada Duncan Sandys, no. 117, 12 Ogos 1963; Lee Kuan Yew kepada Duncan Sandys, no. 144, 19 Ogos 1963, POL 3 MALAYSIA.
 69. The Manchester Guardian, 9 Ogos 1963.

70. The Sunday Mail, *1 September 1963 dan The Manchester Guardian*, 3 September 1963.
 71. Lee Kuan Yew, *The Singapore Story*, hlm. 498-52.
 72. PREM 11/4350, Selkirk kepada Sandys, Ocular no. 651, 5 September 1963; Sandys kepada Macmillan, Soslon no. 109, 5 September 1963.
 73. Lee Kuan Yew, *The Singapore Story*, hlm. 499-501.
 74. Ghazali Shafie, *Ghazali Shafie's Memoir on the Formation of Malaysia*, hlm. 438-45.
 75. Supplementary Agreement Relating to Malaysia, 11 September 1963, Supplement kepada Cmnd.
 76. Annex 3, United Nations Malaysia Mission Report, "Final Conclusions of the Secretary-General," 14 September 1963.
 77. Lee Kuan Yew, *The Singapore Story*, hlm. 504.
 78. Malaysia, Proclamation of Malaysia, Kuala Lumpur, 1963.
 79. Charles Frederick Strong, *Modern Political Constitution: An Introduction to the Comparative Study of Their History and Existing Form*, London: Sidgwick and Jackson, 1963, hlm. 10.
 80. Bahagian I, Perkara 1 dan 2, Perlembagaan Persekutuan Malaysia, Akta 26, 1963.
 81. Kenyataan Simon Sipaun, 26 Jun 2014.
 82. Untuk keterangan lanjut berkenaan hak-hak istimewa Sabah dan Sarawak di bawah Perlembagaan Persekutuan Malaysia, Lihat Syad Saleem Faruqi, *The Bedrock of Our Nation: Our Constitution*, Kuala Lumpur, 2012, hlm. 101-9.
- Act Of Parliament No. 53 OF 1965: Constitution and Malaysia (Singapore Amendment) Act, 1965' in *Old Treaties and Documents of Malaysia (1791-1965)*, Institut Terjemahan Negara Malaysia Bhd. (ITNMB), Kuala Lumpur, 2008. hlm.

Rujukan

- Act Of Parliament No. 53 OF 1965: Constitution and Malaysia (Singapore Amendment) Act, 1965' in *Old Treaties and Documents of Malaysia (1791-1965)*. Institut Terjemahan Negara Malaysia Bhd. (ITNMB). Kuala Lumpur. 2008.
- Agreement Amending the Agreement of 9 July 1963 between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, The Federation of Malaya, North Borneo, Sarawak and Singapore Relating to Malaysia, Singapore. 28th August. 1963. United Nations-Treaty Series No. 10760, 1970.
- Allen, J. de V., Stockwell, A. J. dan Wright L. R. (pnyt.) 1981. *A Collection of Treaties and Other Documents Affecting the States of Malaysia 1761-1963*. Jil. 2. London: Oceana Publication.

- Amarjit Kaur. 1998. *Economic change in East Malaysia : Sabah and Sarawak since 1850*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: MacMillan Press Ltd. Dan New York: St. Martin's Press.
- Anghie, Antony. *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*, Cambridge dan New York: Cambridge University Press.
- B. A. Hussainmiya, 1995. *Sultan Omar Ali Saifuddin III and Britain*. Kuala Lumpur: Oxford University Press (OUP).
- Borneo Post*. 23 April 2016.
- Braddell, Roland. 1931. *The Legal Status of the Malay States*. Singapore: Malay Publishing House.
- CAB 134/1560. "The possibility of an Association of the British Borneo Territories with the Federation of Malaya and the State of Singapore". 18 April 1961. Cabinet Colonial Committee Minutes. CPC 4 (61).
- Cmd. 1563. Great Britain, Federation of Malayan Joint Statement by the Governments of the United Kingdom, and of the Federation of Malaya. London. 22nd November 1961.
- Cmnd 1954. Malaysia. Report of the Inter-Governmental Committee, London. 1963 dirujuk sebagai IGC Report; Supplementary Agreement Relating to Malaysia. 11 September 1963. Supplement kepada Cmnd.
- CO 1030/977. Prospects for closer association: Despatch From Lord Selkirk to Mr Macleod Reporting his Personal Views Following High-level Discussions in Kuching, 25 October 1960.
- CO 1030/978. Proposed State of Greater Malaysia. Office of The High Commissioner for The United Kingdom, Kuala Lumpur to Secretary of State for Commonwealth Relations. 1 December 1960.
- CO 1030/978. Despatch from Lord Selkirk to Macleod following up his despatch on 25 October and urging a government statement of policy on the closer association. "The Grand Design". 30 January 1961.
- Commonwealth Parliamentary Committee (CPC). No 61, 9, 14 April 1961.
- Dominion Office (DO) 169/222. Sandys to Tory. No. 1926. 8 August 1963; Selkirk kepada Sandys No. 554. 9 Ogos 1963; Sandys kepada Commonwealth Relations Office. SOSLON No. 62, 27 Ogos 1963.
- DO 169-254. Constitutional Issues in Respect of North Borneo and Sarawak on Joining the Federation. 1961-1963.
- Emerson, Rupert. 1964. *Malaysia: A Study in Direct and Indirect Rule*. Kuala Lumpur: University of Malaya Press.
- Fhlathuin, Maireni. 2007. "The British empire" hlm. 21-31 dalam John McLeod (pnyt.). *The Routledge Companion to Postcolonial Studies*. London and New York: Routledge.
- Foreign Office (FO) 371/169678. Commissioner General's Meeting. 19 December 1962. D1015/1.
- Free Malaysia Today*. 23 April 2016.
- Ghazali Shafie. 1998. *Ghazali Shafie's Memoir on the Formation of Malaysia*.

- Bangi: Penerbit UKM. Siri Memoir Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Harding, Andrew J. dan Chin James (pnyt). 2014. *50 Years of Malaysia : Federalism Revisited. Singapura*: Marshall Cavendish International (Asia) Private Limited.
- Johan Saravanamuttu. 2010. *Malaysia's Foreign Polocy. The First Fifty Years: Alignment, Neutralism, Islomism*. Singapura: ISEAS.
- Jones, Matthew. 2001. *Conflict and Confrontation in South East Asia, 1961-1965: Britain, the United States and the Creation of Malaysia*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.
- Kamil Jaafar. 2013. *Growing up with the Nation*. Singapore: Marshall Cavendish.
- Kershaw, Roger. 2001. "Brunei: Malay, Monarchical, Micro-state" hlm. 1-35 dalam John Funston, *Government and Politics in Southeast Asia*. Singapura: Institute of Southeast Asian Studies (iseas) & London & New York: Zed Books Ltd.
- Kratoska, P.H. (pnyt 2001.). *South East Asia, Colonial History Vol. V Peaceful Transitions to Independence (1945-1963)*. London & New York: Routledge, 2001.
- Lau, Albert 1998. *A Moment of Anguish: Singapore in Malaysia and the Politics of Disengagement*. Singapura: Times Academic Press. 1998.
- Lee Kuan Yew, 1998. *The Singapore Story: Memoir of Lee Kuan Yew*. Singapura: Times Edition Pte Ltd. 1998.
- Leigh, Michael. 2015. 'July 22, 1963 not the Day Sarawak Gained Independence'. *the Borneo Posts*. 9 November 2015.
- Malaysia Act 1963*. 31 July 1963. London: Her Majesty's Stationery Office. Malaysia. 1963. Proclamation of Malaysia. Kuala Lumpur.
- Mansergh, Nicholas (pnyt.). 1963. *Documents and Speeches on Commonwealth Affairs, 1952-1962*. London.
- Mohamed Noordin Sopiee. 2005. *From Malayan Union to Singapore Separation: Political Unification in the Malaysia Region 1945-65*. Kuala Lumpur: University of Malaya Press.
- Mohd bin Samsudin. 2016. *Persekutuan Malaysia 1961-1966: Penubuhan dan Cabaran*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Muhammad Kamil Awang. 1998. *The Sultan and the constitution*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Nik Anuar Nik Mahmud. 2001. *Duri dalam Daging: Singapura dalam Malaysia*. Kuala Lumpur: Persatuan Sejarah Malaysia.
- Ongkili, James P. 1985. *Nation-building in Malaysia 1946-1974*. Singapore: Oxford University Press.
- Penyata Dewan Rakyat. Oktober 1961.
- Perlembagaan Persekutuan Malaysia. Akta 26, 1963.
- PREM 11/4350. Selkirk kepada Sandys, OCULAR no. 651, 5 September 1963; Sandys kepada Macmillan, SOSLON no. 109, 5 September 1963.

- Ramlah Adam. 2005. *Biografi Politik Tunku Abdul Rahman Putra*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Report of the Commission of Enquiry. North Borneo and Sarawak. 1962. Cmdd 1794, London, 1962 (yang dirujuk sebagai Cobbold Report yang dihantar oleh Lord Cobbold kepada Harold MacMillan, Perdana Menteri Britain, 21 Jun 1963).
- RG 59. Lee Kuan Yew kepada Duncan Sandys. No. 117, 12 Ogos 1963; Lee Kuan Yew kepada Duncan Sandys, no. 144, 19 Ogos 1963, POL 3 MALAYSIA.
- Sah-Hadiyatan Ismail. 2016. "Amerika Syarikat dan Konfrantasi Indonesia-Malaysia 1963-1966" *Jebat: Jurnal History, Politics & Strategic Studies*, Jil. 43, no. 1, July 2016, hlm. 65-89.
- Sanib Said (Datu). 2015. 'July 22 not Sarawak Independence', *Borneo Posts*, 23 Julai 2015;
- Siba N'zatioula Grovogui. 1996. *Sovereigns, Quasi Sovereigns and Africans: Race and Self-Determination in International Law*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Smith, Simon C. 1995. *British Relations with the Malay Rulers from Decentralization to Malayan Independence 1930-1957*. Kuala Lumpur, Oxford, Singapore & New York: SOUTHEAST ASIAN HISTORICAL MONOGRAPH, OUP.
- Stockwell, A. J. 2003. "Malaysia: The Making of a Grand Design", *Asian Affairs*, 24, no. 3. hlm. 227-42;
- Stockwell, A. J. (pnyt.), 2004. *Malaysia: British Documents on the End of Empire, Series B, Vol. 8*, London: Stationery Office.
- Straits Times*. 28 November 1949.
- Strong, Charles Frederick. 1963. *Modern Political Constitution: An Introduction to the Comparative Study of Their History and Existing Form*. London: Sidgwick and Jackson.
- Syad Saleem Faruqi. 2012. *The Bedrock of Our Nation: Our Constitution*. Kuala Lumpur:.
- Tan Tai Yong. 2004. "The "Grand Design": British Policy, Local Politics, and the Making of Malaysia, 1955-1961", hlm. 142-60, dalam Marc Frey, Ronald W. Pruessen & Tan Tai Yong. (pnyt.) *The Transformation of Southeast Asia: International Perspectives on Decolonization*. Singapore: Singapore University Press.
- Tan Tai Yong. 2008. *Creating "Greater Malaysia" : Decolonization And The Politics Of Merger*. Singapura: Institute of Southeast Asian Studies (ISEAS).
- Tarling Nicholas. 2007. *Regionalism in Southeast Asia: To foster the political will*. London dan New York.
- The Malayan Times*. 10, 17 dan 18 Julai 1963.
- The Manchester Guardian, 9 Ogos 1963; 3 September 1963.

The Sunday Mail, 1 September 1963.

UNITED KINGDOM OF GREAT BRITAIN AND NORTHERN IRELAND and FEDERATION OF MALAYA, NORTH BORNEO, SARAWAK and SINGAPORE Agreement relating to Malaysia, 9 July 1963, London, United Nations--Treaty Series No. 10760, 1970.

United Nations Malaysia Mission Report. "Final Conclusions of the Secretary-General," 14 September 1963.

Utusan Melayu. 17 Oktober, 1961.

Vadney, T. E. 1998. *The World Since 1945: The Complete History of Global Change from 1945 to The End of The Twentieth Century*. London: Penguin Books Ltd.

Nota Biografi

A Rahman Tang Abdullah (dr.harta@gmail.com) adalah pensyarah (Professor Madya) di Program Sejarah, Fakulti Kemanusiaan, Seni dan Warisan, Universiti Malaysia Sabah. Beliau memperoleh ijazah Kedoktoran Falsafah (Ph.D) dalam jurusan sejarah dan ijazah Sarjana (M.A.) dalam bidang Pengajian Asia Tenggara dari School of Oriental and African Studies (SOAS), Universiti London serta merupakan lulusan ijazah Sarjana Muda dengan kepujian kelas pertama dalam jurusan sejarah dari Universiti Malaya. Bidang pengkhususan beliau meliputi Sejarah Malaysia dan historiografi Melayu dan Sejarah Asia Tenggara. Bidang kajian dan hasil penulisan beliau pula merangkumi sejarah dan historiografi Johor, isu perbekalan air Malaysia-Singapura, ekonomi Melayu zaman kolonial, undang-undang Islam tradisional Kedah dan Arab Hadrami di Malaysia.

Saidah Alih (khaulahalansharyiah@gmail.com) adalah pelajar Ijazah Sarjana dalam jurusan Sejarah di Fakulti Kemanusiaan, Seni dan Warisan, Universiti Malaysia Sabah.